

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITAS SCIENTIARUM SZEGEDIENSIS
MÉRNÖKI KAR

EGY DÉL-ALFÖLDI KISTÉRSÉG NÖVÉNYTERMESZTÉSEL FOGLALKOZÓ ÖSTERMELŐINEK HELYZETELEMZÉSE

TDK dolgozat

Mártél Dóra

IV. évfolyamos gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök hallgató

Témavezető:

Dr. Vincze-Lendvai Edina PhD

főiskolai docens

Szegedi Tudományegyetem

Mérnöki Kar

Ökonómiai és Vidékfejlesztési Intézet

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	3
1. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	4
1.1. A mezőgazdaság szerkezeti átalakulása a rendszerváltás után.....	4
1.1.1. Az új jogrendszer és hatása	4
1.1.2. A magyar mezőgazdaság szervezeti rendszere.....	5
1.1.3. A magyar mezőgazdaság adottságai	7
1.2. Vállalkozások a mezőgazdaságban.....	9
1.2.1. Östermelő	9
1.2.2. A magyar gazdaságok jellemzői.....	10
2. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	11
3. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK.....	13
3.1. A kérdőíves megkérdezés eredményei.....	13
3.1.1. A kérdőívkitöltők főbb jellemzői.....	13
3.1.2. A gazdaságok főbb jellemzői	14
3.1.3. A gazdák gazdasági válsággal kapcsolatos véleményei.....	29
3.1.4. A termelők véleménye a mezőgazdaság helyzetéről	30
4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	32
5. ÖSSZEFOGLALÁS	35
IRODALOMJEGYZÉK.....	37
MELLÉKLETEK	38
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	49

BEVEZETÉS

A rendszerváltás utáni gazdasági átalakulás a mezőgazdaságot is érintette. Lényegesen átalakult a mezőgazdaság tulajdonosi és üzemi szerkezete. A korábbi nagyüzemeket felváltották a mikro-, kis- és középvállalkozások valamint az egyéni gazdálkodók.

A mezőgazdaság földhasználói között az egyéni gazdaságok súlya és aránya fokozatosan meghatározóvá vált. Több százezer új egyéni gazdaság, kistermelő „jelentkezett” 1990 és 2000 között, de számuk az elmúlt tíz évben közel felére csökkent.

A következő években további létszámcsökkenés várható az egyéni gazdaságok, azon belül pedig az őstermelők számában, de még mindig jelentős részét adják a mezőgazdasággal foglalkozók számának. Témaválasztásom ezért is esett az őstermelőkre, mert érdekel a boldogulásuk útja, és mert a családom is – főleg édesapám – ebbe a kategóriába tartozik.

Dolgozatom elkészítésével a komplexitásra törekedve:

- fel kívánom térképezni a hazai őstermelői társadalmat, gazdasági jellemzőiket;
- be kívánom mutatni az általuk igénybevett támogatásokat, az azokhoz kötődő feltételeket, a gazdasági válság hatásairól és a mezőgazdaság mai állapotáról szóló véleményeket;
- A helyzetük javítása érdekében javaslatot fogalmazok meg.

Dolgozatomban célul tűztem ki, hogy mélyebb ismereteket szerezzek a mai őstermelők helyzetéről, hogy hogyan boldogulnak az egyre nehezebb körülmények között, mekkora területen gazdálkodnak, milyen növényeket termesztenek, azokat hol tudják értékesíteni, esetlegesen tartanak-e állatokat, igénybe vesznek-e támogatásokat, és ha igen, akkor melyeket.

További célul tűztem ki, hogy primer kutatást végezzenek a környezetemben élő őstermelőkkel.

Ennek érdekében kérdőíves megkérdezést végeztem, hogy ezeken keresztül képet kaphassak, miként látják a gazdálkodók a saját gazdaságuk illetve a magyar gazdaság helyzetét.

Az első fejezetben bemutatom a mezőgazdaság szerkezeti átalakulását a rendszerváltás után, az új jogrendszert, a mezőgazdaság adottságait, szervezeti rendszerét. A szakirodalmi áttekintés végén bemutatom röviden a mezőgazdaságban tevékenykedő vállalkozásokat, kitérve az őstermelői fogalomra. Az „Anyag és módszer” fejezetben leírom a kutatási metódusokat. Az „Eredmények és értékelésük” fejezetben kifejtem a kérdőívek legfontosabb gondolatait, a véleményeket és a statisztikai elemzéssel kapott eredményeket. Az utolsó fejezetben összefoglalom a kutatásom legfontosabb eredményeit, a kérdőívek alapján készített SWOT-analízis segítségével levonom a következtetéseket, valamint megfogalmazom saját javaslataimat.

I. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

1.1. A mezőgazdaság szerkezeti átalakulása a rendszerváltás után

1.1.1.- Az új jogrendszer és hatása

A rendszerváltás, a társadalmi-gazdasági átalakulás a magyar tulajdon- és jogrendszer teljes átformálását tette szükségessé. A kialakult politikai erőviszonyoknak megfelelően az agrárgazat jövőjét befolyásoló törvényhozásban az idealizált múlthoz, valamint a nyugat-európai követelményekhez való egyidejű igazodás volt meghatározó, teljesen háttérbe szorultak az agrárgazat nemzetközi versenyképességének és a komplex vidékfejlesztésnek a szempontjai. Ennek negatív hatása már rövidtávon érzékelhető volt.

A mezőgazdaság átalakulását leginkább befolyásoló törvények a következők voltak:

- ❖ A kárpótlásról szóló 1991. évi XXV. törvény;
- ❖ A szövetkezetek átalakulását szabályozó 1992. évi II. törvény;
- ❖ A földkiadásról szóló 1993. évi II. törvény;
- ❖ A mezőgazdasági föld hasznosításáról szóló 1994. évi LV. törvény;

A **kárpótlási törvény** az 1945 utáni kisajátításokkal bekövetkezett vagyoni károkat próbálta orvosolni oly módon, hogy az elvesztett ingatlanvagyon értékétől függően a károsultak kárpótlási jegyet kaptak, amellyel a privatizációra felkínált állami vagyontárgyakat megvásárolhatták, illetve az állami és szövetkezeti közös tulajdonban lévő földeket árverés keretében licitálással megszerezhették. A földek így nem az eredeti tulajdonosaikhoz kerültek, hanem azok tulajdonába, akik az árveréseken a legeredményesebben licitáltak.

Így a kárpótlás első körében részt vevők viszonylag könnyen nagy területeket tudtak szerezni, míg a kárpótlási jegyekhez később jutottak számára már nem maradt elegendő föld. További ellentmondást szült az, hogy a vidéken élők, főleg a városiak kilicitálták a helyben lakók elől a földeket.

A földkárpótlás súlyos hibája volt, hogy nem korlátozta a kárpótlás során kialakított parcellák méretét. Így jöhetett létre az átlagosan 0,6 ha, alig művelhető parcella-nagyság és fordulhatott elő, hogy 1 m-nél is keskenyebb, több száz méter hosszú parcellák is kialakultak.

A **szövetkezeti átalakulásról szóló törvény** lényegében az ún. szocialista szövetkezetek legalizálását szolgálta. A törvény megszüntette a szövetkezeti közös vagyont és előírta annak teljes körű nevesítését a szövetkezetekben dolgozó tagok és azok leszármazottai között.

Rendkívüli mértékben megnőtt a termelésben már részt nem vevő tulajdonosok száma és aránya, akik a megállapított vagyonrészükhöz nem jutottak hozzá, a gazdaság irányításába nem szólhattak bele.

„A szövetkezeti átmeneti törvény hatására 1993-ig az 1441 termelőszövetkezet 88%-a átalakult, de túlnyomó többségük továbbra is termelő típusú szövetkezet maradt.” (Buday-Sántha, 2001)

A *földkiadásról szóló törvény* a szövetkezetek közös használatában, de még a tagok tulajdonában lévő földek kijelölését írta elő. Mivel a tulajdonosok a földjeiket már nem az eredeti helyükön kapták vissza, nagyon sok vitát okozott, hogy a települések közelében, vagy attól távol történt-e a földek helyének kijelölése.

A *mezőgazdasági földek hasznosításáról szóló törvénynek* a legfontosabb rendelkezése az volt, hogy külföldi személyek nem vásárolhattak termőföldet, belföldi jogi személyek vagy jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezetek – a Magyar Állam, az önkormányzatok, egyházak kivételével – ugyancsak nem szerezhettek a termőföldre tulajdonjogot. Ezzel lehetetlenné tette, hogy a mezőgazdaságban működő gazdasági társaságok és szövetkezetek földet vásároljanak, és közös földtulajdont alakítsanak ki. A törvény rendelkezése gazdaságilag rendkívül hátrányos, mert bizonytalanná teszi az érintett szervezetek működését. A törvény hátránya továbbá, hogy fékezi a földpiac kialakulását és a nemzetközi tendenciáknak megfelelő földkoncentrációt.

A kárpótlási törvénynek az a rendelkezése, hogy a kárpótlás során szerzett föld 5 évig nem adható el személyi adókötelezettség nélkül, illetve a külföldiek földszerzési korlátozása együttesen eredményezte az ún. *zsebszerződések* létrejöttét, amely szinte áttekinthetetlenné teszi a jelenlegi tényleges földtulajdonviszonyokat.

1.1.2- A magyar mezőgazdaság szervezeti rendszere

A privatizálás, kárpótlás, valamint az elhúzódó és elmélyülő agrárválság hatására a '90-es években lényeges változás következett be a mezőgazdaság szervezeti rendszerében. A rendszerváltást követően a föld kb. 80%-a magántulajdonba került és emiatt rendkívül sokszínű és méretű gazdaság alakult ki.

A kárpótlás legnagyobb mértékben a szövetkezeteket érintette, amelyek száma a korábbi közel kétszeresére növekedett, de az általuk használt termőterület a töredékére csökkent, és azt is haszonbérlet formájában használják. A tőkeerősebb szövetkezetek jelentős része részvénytársasággá, illetve korlátolt felelősségű társasággá alakult át, és ebben a formájában működik. Az egyéni mezőgazdasági vállalkozók száma a kilencvenes évtized során növekedett, majd megkezdődött egy lassú csökkenés. (Buday-Sántha, 2001)

Az egyéni vállalkozók csak töredékét teszik ki az egyéni gazdaságoknak. A 2000. évi teljes körű statisztikai összeírás szerint Magyarországon 960 ezer egyéni gazdaság és 8200 mezőgazdasági tevékenységet is folytató gazdasági szervezet működik. Az egyéni gazdaságok 70%-a 1 hektárnál

kisebb, további 24%-a pedig 1-10 hektár közötti területen gazdálkodik. Így kb. 51000 gazdaság (5,3%) területe tekinthető az árutermelés szempontjából is számottevőnek.

1994 és 1999 között a mezőgazdasággal foglalkozó vállalatok megszűntek. 1994-ben számuk 36 volt, majd 1997-re eltűntek. A jogi személyiségű társas vállalkozások száma nőtt 1994-1999 között. A jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaságok száma szintén nőtt 1994-1999 között, és ebből a kft.-k száma igen magas, a részvénytársaságok csak kis hányadot képviselnek a gazdasági társaságokon belül. A szövetkezeteket vizsgálva megfigyelhető a számukban mérsékelt csökkenés. Számuk 5 év alatt kb. 210 darabbal csökkent. A jogi személyiség nélküli társas vállalkozások száma és a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok száma is nőtt 1994-1999 között. Ez a számbeli növekedés a privatizációnak köszönhető, mely során 27 állami gazdaságot kivéve az állami gazdaságok privatizálásra kerültek, a nagyobb privatizált egységeken rt.-k és kft.-k alakultak, amelyek az állami tulajdonban lévő földön bérlőként gazdálkodtak. (1. Melléklet)

2003-ban több mint 7800 gazdasági szervezet folytatott mezőgazdasági tevékenységet. (Rajtuk kívül számos olyan szervezet, intézmény /nemzeti parkok, vízügyi szervek, repülőterek stb./ működött még, amelyek a földterület passzív használói voltak, és tényleges mezőgazdasági tevékenységük elenyésző volt.) A mezőgazdasági tevékenységet folytató egyéni gazdaságok száma 2003-ban megközelítette a 766 ezret.

1. Táblázat: A mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok száma és területi megoszlása (2000, 2003)

Megnevezés	Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok			
	száma	aránya, %	területe, ezer ha	aránya, %
2000				
Gazdaságok összesen	966916	100,0	6394,1	100,0
ebből: gazdasági szervezet	8382	0,9	3779,8	59,1
egyéni gazdaság	958534	99,1	2614,3	40,9
2003				
Gazdaságok összesen	773421	100,0	6195,8	100,0
ebből: gazdasági szervezet	7813	1,0	3768,5	60,8
egyéni gazdaság	765608	99,0	2427,4	39,2

Forrás: Magyarország mezőgazdasága, 2003.; Gazdaságszerkezeti Összeírás I-II. KSH, 2004. (In: Tóth-Hamza, 2006)

A 1. táblázatban látható, hogy 2000 és 2003 között csökkent a mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok száma. A gazdaságokon belül nagy arányt képviselnek az egyéni gazdaságok. Látható, hogy 2000-ben és 2003-ban is 99%-os arányúak.

Megfigyelhető, hogy a gazdasági szervezetek több, mint 3 700 ezer ha-on termeltek és arányuk 60% körül volt. Ezzel szemben az egyéni gazdaságok termőterület nagysága 2000 és 2003 között csökkent, de arányuk nem változott (40%).

A 2. mellékletben szereplő táblázatban megfigyelhető, hogy a mezőgazdasági tevékenységet végzők száma folyamatosan csökken. 10 év alatt a gazdaságok száma majdnem felére csökkent, míg 2000-

ben majdnem elérte az 1 milliót, addig 2010-re 576 ezerre csökkent a számuk. A gazdaságokon belül még mindig megfigyelhető az egyéni gazdaságok dominanciája, arányuk jóval 90 % felett van. Területüket tekintve az egyéni gazdaságok termőterület nagysága 2000 és 2010 között változó tendenciát mutat, de 2010-ben megfigyelhető egy mérsékelt növekedés a 2000 évihez képest.

1.1.3.- A magyar mezőgazdaság adottságai

A mezőgazdasági termelés alapvető erőforrásai (munkaerő, eszköz, föld) nemzetközi összehasonlításban még mindig komparatív előnyt jelentenek a nemzetgazdaság egésze, és így a vidéken élők számára is. Ez a megállapítás annak ellenére is helytálló, hogy a termelési feltételek mennyiségében, minőségében, tulajdonviszonyaiban, közgazdasági környezetében a kilencvenes évtized gyökeres változásokat hozott.

Magyarország legfontosabb természeti erőforrása a termőföld. A szántóterületek minősége, a talajtípusok, a fizikai adottságok, a domborzati és klimatikus viszonyok kedvezőek a mezőgazdasági termelés számára. A minőséget befolyásoló tényezők azonban jelentős eltéréseket mutatnak az ország területén. Különbségek főként a domborzat, a talajok fizikai tulajdonságai, természetes termőképességük és a vízgazdálkodás tekintetében figyelhetők meg. Kisebb területi egységek különleges termőhelyi adottságokkal jellemezhetők, amelyek tájjellegű, különleges termékek termelését teszik lehetővé, amelyhez sok esetben hagyományos termelési, feldolgozási kultúra is társul. (Kapronczai, 2003)

A művelési ágak 1990-2002 közötti változását vizsgálva szembevetendő a mezőgazdasági terület 10%-ot megközelítő zsugorodása, amely főként a szántó- és kerthasznosítás térvesztéséből adódik. (3. melléklet) A termőterület gyorsuló kivonása tükröződik a művelés alól kivett területek közel másfélszeres (147,2%) gyarapodásában, amely az összes területen belüli arányt 1990-2002 között 11,5%-ról 16,9%-ra növelte. Az adatok időbeni összehasonlíthatóságát a számbavétel többszöri változtatása miatt körültekintően kell kezelni. A kerteket ugyanis 1992-től művelés alól kivett területként tartották nyilván, majd 1995-től folyamatosan a tényleges hasznosításuk szerinti művelési ághoz kerültek. A földnyilvántartás ilyen irányú változása még inkább a művelésből kivett területek igen magas arányára hívja fel a figyelmet. Ugyancsak figyelmeztető körülmény, hogy a csaknem 10%-os csökkenést mutató szántóból egyre nagyobb terület maradt vetetlen. A vetetlen szántóterület 1990-2002 között csaknem másfélszeresre nőtt, ami több mint 100 ezer hektár termelésből való kiesését jelenti. (Kapronczai, 2003)

„Az 1990-es évek elején elkezdődött rendszerváltás célja a tulajdonviszonyok átalakítása, a magántulajdon visszaállítása volt. A változások eredményeként a termőföld 86%-a magántulajdonba ke-

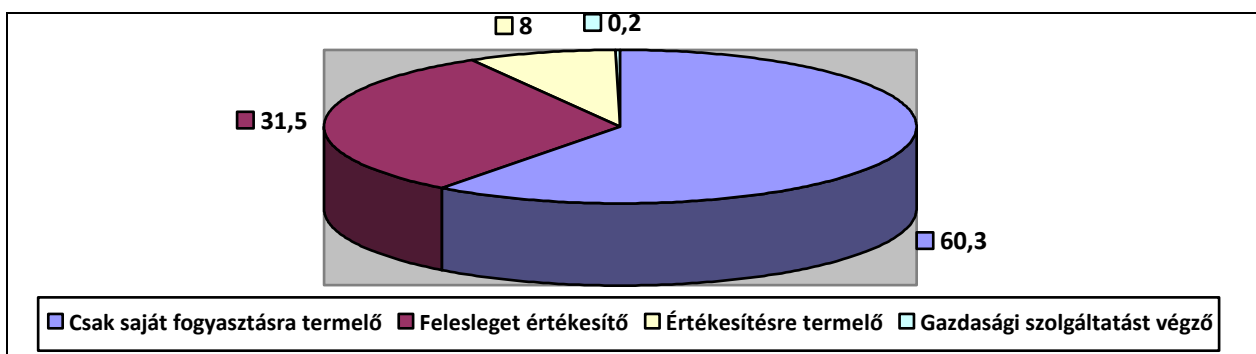
rült. A földterület 12%-át állami tulajdonként gazdasági társaságok bérelték az államtól, és 2%-ra tehető az átalakult szövetkezetek tulajdonát képező terület.” (Kapronczai, 2003)

A 4. mellékletben szereplő táblázatban a művelési ágak 2003-2011 közötti változását vizsgálva továbbra is megállapítható a mezőgazdasági terület további csökkenése. Szintén megfigyelhető a művelés alól kivett területek növekedése. A kertek területe 2010-ben mutat erőteljes csökkenést. A gyümölcsösök területe 2003-2006 között minimálisan növekedett, de 2007-től csökkenő tendenciát mutat. A szőlő termőterülete szintén csökken, melynek főbb oka az Európai Unió szőlőkivágást ösztönző támogatása. A gyepterületek is csökkennek. Kivételt képez az erdők nagysága, mely növekszik az utóbbi években. A nádasok területe is nő.

A két alapvető földhasználati, gazdálkodási forma (gazdasági szervezetek, egyéni gazdaságok) térségi arányaiban jelentős különbségek figyelhetők meg. Az egyéni gazdaságok számszerű részesedése az országos átlagot 8-10 százalékponttal meghaladó a mezőgazdasági jellegű Dél-Alföldön és Dél-Dunántúlon. Az észak-alföldi egyéni gazdálkodók számának hasonlóan magas részesedését, a nagyüzemek többségének, átalakulás nélküli megszűnése és a mezőgazdasági termelés megélhetésben betöltött szerepének más munkaalkalom hiánya miatt bekövetkezett felértékelődése, meghatározóvá válása indokolja.

„A két alapvető földhasználati, gazdálkodási forma térségi arányaiban is különbségek figyelhetők meg. A gazdasági szervezetek területlektétele az Észak- és a Dél-Alföld kivételével, szinte minden régióban 7-10 százalékponttal felülmúlja az országos átlagot.”(5. Melléklet) (Kapronczai, 2011)

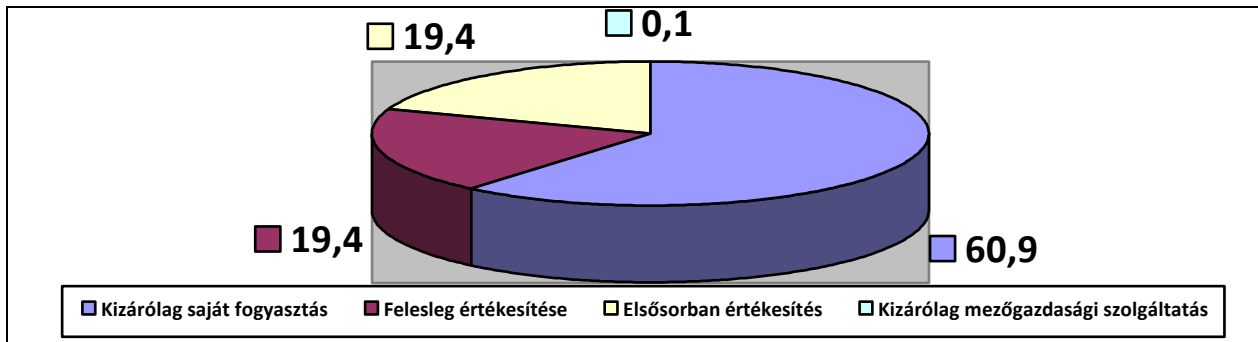
Az egyéni gazdálkodás lassú területi koncentrációja, a termelés kiegészítő jellege jut kifejezésre 2000-ben a 960 ezer egyéni gazdaság termelési cél szerinti megoszlásából. „Az egyéni gazdaságok jelentős hányada (60,4%-a) csak önellátási céllal foglalkozik mezőgazdasági termeléssel. Valamivel több mint 30% a megtermelt termékek saját szükségleten felüli részét értékesíti, tehát jövedelem kiegészítéshez jut.” (Kapronczai, 2003) Az árutermelő gazdaságok aránya mindössze 8% (76,6 ezer gazdaság), a gazdasági szolgáltatást végzők részesedése pedig mindössze 0,2%. E megállapítások láthatók az 1. ábrán.

Forrás: ÁMO 2000, KSH, 2001

1. ábra: Az egyéni gazdaságok száma és megoszlása a gazdálkodás célja szerint (2000)

2010-ben a kizárólag saját fogyasztásra termelő egyéni gazdaságok aránya 0,5%-kal nőtt, így arányuk 60,9%. 19,4%-a a gazdaságoknak értékesíti a saját szükségleten felüli részt, ez 10 év alatt több mint 10%-kal csökkent. Az árutermelő gazdaságok aránya pedig meglehetősen nőtt, 19,6%-ra. A gazdasági szolgáltatást végzők részesedése 0,1%.

Forrás: KSH, 2010

2. ábra: Az egyéni gazdaságok száma és megoszlása a gazdálkodás célja szerint (2010)

1.2. Vállalkozások a mezőgazdaságban

„A vállalkozás jövedelemszerzésre irányuló gazdasági tevékenység (termelés, szolgáltatás, kereskedelem), amelyben a vállalkozó befektetett munkájával és anyagi eszközeivel (erőforrásaival) kockázatot vállal. A vállalkozás gazdasági céljának megfelelő szervezeti formában valósul meg, amelyeket a törvények és más jogszabályok különböző szempontból kategorizálnak, azonosításukat jelölő elnevezésekkel illetnek.”

„A gazdaság a főként növénytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozó önálló mezőgazdasági üzem, illetve az ilyen vállalkozás hagyományos elnevezése.” (Magda, 2003)

A magyar mezőgazdasági vállalkozási struktúra igen változatos képet mutat. A mezőgazdasági vállalkozások nagy csoportjai:

- ❖ egyéni vállalkozás (őstermelők és családi gazdaságok)
- ❖ gazdasági társaságok és szövetkezetek
- ❖ nem profitorientált szervezetek (közhasznú társaság, kísérleti- és tangazdaság).

1.2.1. Őstermelő

„A mezőgazdasági őstermelő és kistermelő a személyi jövedelemadó hatálya alá tartozó adójogi kategória, azok a mezőgazdasági tevékenységet végzők tartozhatnak ide, akiknek az éves árbevétele nem haladja meg a 6 millió Ft-ot.” (Magda, 2003)

Ezek a gazdák önálló vállalkozás alapítása nélkül végezhetik árutermelő tevékenységüket. A KSH azonban az egyéni vállalkozók között tartja nyilván őket. Mezőgazdasági őstermelő az lehet, aki betöltötte 16. életévét, rendelkezik őstermelői igazolvánnyal és saját gazdaságában a személyi jöve-

deleladóról szóló törvény mellékletében felsorolt termékek előállításával foglalkozik. Pl. növény- és/vagy kertészeti (zöldség, gyümölcs, szőlő, virág és dísnövény) kultúrák termesztésével, szaporítóanyag-előállítással, élő állatok tartásával és tenyésztésével, erdei melléktermékek gyűjtésével, saját alapanyagból élelmiszer előállításával (befőtt, tejipari termékek, borkészítés) foglalkozik. (Magda, 2003)

1.2.2. A magyar gazdaságok jellemzői

A magyar mezőgazdasági vállalkozások száma 2010-ben 580 044 volt, melyből 13444 társas vállalkozás, és 566 600 egyéni vállalkozás. A 6. mellékletben található ábrán látható, hogy a mezőgazdasági termelők közül a vállalkozások (egyéni + társas) kis arányban vannak jelen. Legnagyobb számban a házkörüli termelést folytatók vannak (1,1 millió).

A mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a halászatban összesen 420 ezer vállalkozást regisztráltak 2010 végén, 3,3%-kal többet, mint 2009-ben.

- ❖ Közülük az egyéni vállalkozások száma 3,3%-kal nőtt (*ami az őstermelők adószám-regisztrációs kötelezettsége miatt 2008-ban 5,4-szeresére emelkedett*)
- ❖ az egyéni vállalkozói nyilvántartásban szereplő vállalkozóké 5,9%-kal nőtt,
- ❖ a társas vállalkozásoké 0,7%-kal növekedett.

Az előzetes adatok szerint mintegy 567 ezer egyéni gazdaság működik a mezőgazdaságban. Bár számuk évről évre csökkent az elmúlt években, a nem üzemszerű, házkörüli termelést folytatókkal együtt így is a magyar háztartások jelentős része érintett a mezőgazdaság ügyében. (www.georgikon.hu)

II. ANYAG ÉS MÓDSZER

Munkám során a szakirodalmi áttekintést elsősorban szakkönyvekből, különböző kiadványokból, tanulmányokból végeztem. Mindezen források mellett áttekintettem számos, a témával kapcsolatos honlapot is. Információkat gyűjtöttem a Vidékfejlesztési Minisztérium elődjének, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumnak a honlapjáról (www.fvm.gov.hu), valamint az Agrárgazdasági Kutatóintézet hivatalos honlapjáról (www.aki.gov.hu), statisztikai adatokért részletesen áttekintettem a Központi Statisztikai Hivatal honlapját (www.ksh.hu), ahol minden, számomra szükséges adatot megtaláltam.

A szekunder kutatási adatok mellett, primer kutatást is végeztem, amely során kérdőívet töltöttem ki a Kiskunfélegyháza és térségében élő őstermelőkkel.

- Bács-Kiskun megyében, és ezen belül is a kiskunfélegyházi térségben tradicionálisan a mezőgazdasági tevékenység a meghatározó. A térség lakosainak a megélhetésében jelentős szerepet tölt be a mezőgazdaság.
- Bizonyos kultúrák termesztésének nagy aránya a térségben folyik (gabonafélék, olajos növények), és a termékek előállításában az őstermelők játszanak nagy szerepet.
- Kiskunfélegyháza mellett található a lakóhelyem, és a környezetemben sokan foglalkoztak már a rendszerváltás előtt is mezőgazdasággal és a mai napig végzik tevékenységüket.

A kérdőív mintája a 7. mellékletben látható.

A kérdőívvel az volt a célom, hogy minél szélesebb képet kapjak a jelenlegi őstermelők helyzetéről, és ezen belül is a növénytermesztéssel foglalkozó őstermelők mai boldogulásáról. A kérdőív segítségemre volt abban is, hogy átlássam, mely növényeket termesztik a legtöbben, a termést hol értékesítik, esetleg saját állataik számára termelik-e, és ha igen, akkor milyen állatok számára, valamint igénybe vesznek-e valamilyen támogatást gazdaságuk számára, és azokkal elégedettek-e. A megkérdezés során 150 db kérdőív került kitöltetésre.

A kérdőíves megkérdezés személyesen és közvetetten, a falugazdász segítségével történt. Mivel ő ismeri a legtöbb őstermelőt, ezért a szakmai hozzáértésével és emberismeretével sikerült a kérdőívek nagy részét kitölteni.

Főbb témák közé tartozik, hogy a termelők mekkora területen gazdálkodnak, milyen növényeket termesztenek, azokat hol és hogyan tudják értékesíteni, emellett fontos volt még, hogy vesznek-e igénybe valamilyen támogatást, ha igen, akkor milyen, vannak-e állataik, és emellett kíváncsi voltam a termelők a véleményére a mai mezőgazdaság helyzetéről, a kilátásokról, és hogy mit tekintenek főbb fejlesztési alternatíváknak.

Bács-Kiskun megyében három természetföldrajzi középtáj kiterjedése a számottevő: a *Duna-menti síkság*, a *Duna-Tisza közti síkvidék* és a *Bácskai-síkvidék*. Az általam vizsgált kiskunfélegyházi kistérség a Duna-Tisza közti síkvidékben fekszik, a Kiskunsági-homokhát kistájában.

Sajnos a kérdőívek némely esetben nem a tényleges adatokat mutatják, adódnak lényeges torzulások is, ez onnan derül ki, hogy némely személyek nem mindig azokat a növényeket jelölték meg, amelyeket termesztenek, vagy egyáltalán nem jelöltek meg semmit, de arra a kérdésre, hogy hol értékesíti a megtermelt terményt, már válaszoltak. Tehát valótlán adatokat adtak meg. Emellett sok helyen előfordult, hogy a termelők nem voltak hajlandóak kinyilvánítani a véleményüket, és üresen hagyták a kérdést. Ezeket csak azzal tudom magyarázni, hogy az őstermelők egy idegen számára nem adják ki a bensőséges információkat, vagy nem olyan módon, mint egy ismerős számára.

A kérdőíveket Statistica 10.0 program segítségével értékeltem ki. Az elemzés során általános statisztikai elemzést, gyakoriságot és kereszttáblás vizsgálatokat végeztem.

III. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

3.1. A kérdőíves megkérdezés eredményei

A következőkben bemutatom, hogy kik körében végeztem a felmérést, illetve sorra veszem a vizsgált szempontokat és a kérdőívekből kapott eredményeket – a kérdések sorrendjében.

3.1.1. A kérdőívkitöltők főbb jellemzői

A 150 megkérdezett egyénből 106 fő volt férfi, tehát elmondható, hogy a mezőgazdaság tradicionális keretei között ebben az ágazatban a férfiak foglalkoztatása a jellemző. A nők létszáma kicsi, jelentőségük azonban nem elhanyagolható.

Az életkor alapján elmondható, hogy legtöbben a 46 évnél idősebb kategóriába esnek, és emellett a 36-45 év közöttiek vannak még nagy számban. A fiatalabbak létszáma elenyésző. Ezeket az adatokat összegzi a 7. táblázat.

7. Táblázat: A megkérdezettek életkor szerinti megoszlása

19-25 év		26-35 év		36-45 év		46 évnél idősebb	
fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1	1	12	8	57	38	80	53
Összesen 150 fő (100%)							

A kérdőívek értékelésénél és a válaszok összegzésénél fontos szempont volt, hogy az adott személy – saját megítélése szerint – milyen gazdasági körülmények között él. A kérdésre adott válaszokat a 8. táblázat tartalmazza.

8. Táblázat: A megkérdezettek életkörülmény szerinti megoszlása

Életkörülmények	Fő	%
Átlagosnál rosszabb	4	3
Átlagos	140	93
Átlagosnál jobb	6	4
Összesen	150	100

Mint a 8. táblázatból is látható, a legtöbben úgy vélik, átlagos életkörülmények között élnek. Az átlagosnál rosszabb életkörülményeket csak 4 fő jelölte be, míg az átlagosnál jobb életkörülményeket csak 6 fő. A falugazdász szerint, akik átlagosnál rosszabb életkörülmények között élnek, azok is átlagos életkörülményeket írtak be, mert nem akarták bevallani, és akik az átlagosnál jobb életkörülmények között élnek, azok pedig nem akartak vele dicsekedni, azért jelölték az átlagosnak.

A megkérdezettek lakóhely szerinti megoszlásáról az alábbiakat mondhatom el: mivel lakóhelyem Petőfiszállás, ezért ott sikerült a legtöbb kérdőívet kitölteni. Édesapám sok östermelőt ismer, az ő segítségével tudtam személyesen kitölteni a kérdőíveket. A falugazdászunk segítségével sikerült a

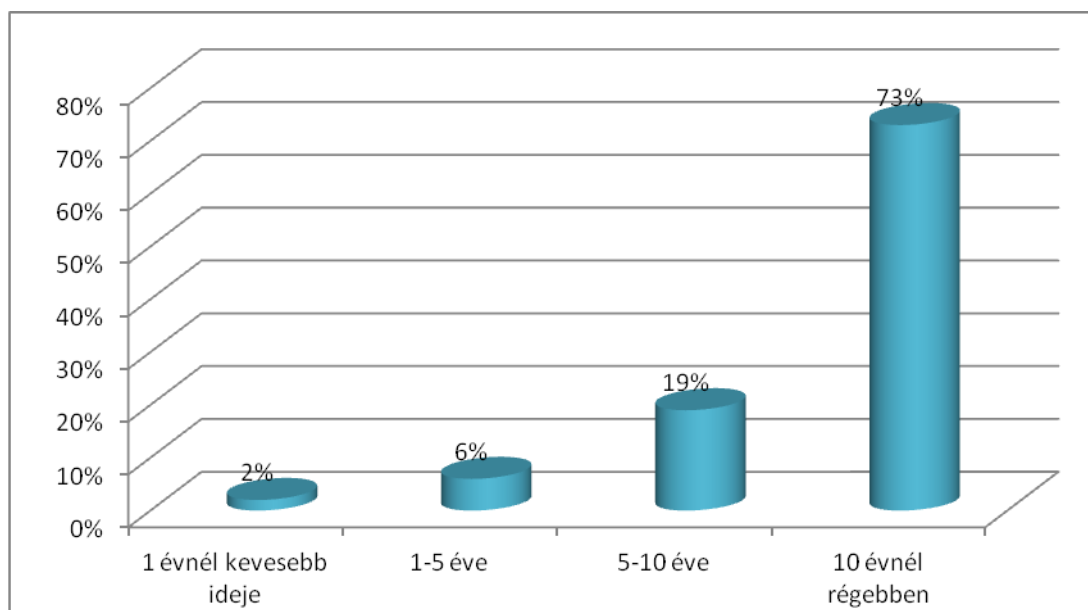
többi településen a feltett kérdésekre válaszokat kapni. A települések megoszlása a 9. táblázatban látható.

9. Táblázat: Az őstermelők lakóhely szerinti megoszlása

Település	Fő	%
Petőfiszállás	49	33
Pálmonostora	38	25
Kiskunfélegyháza	42	28
Gátér	21	14
Összesen	150	100

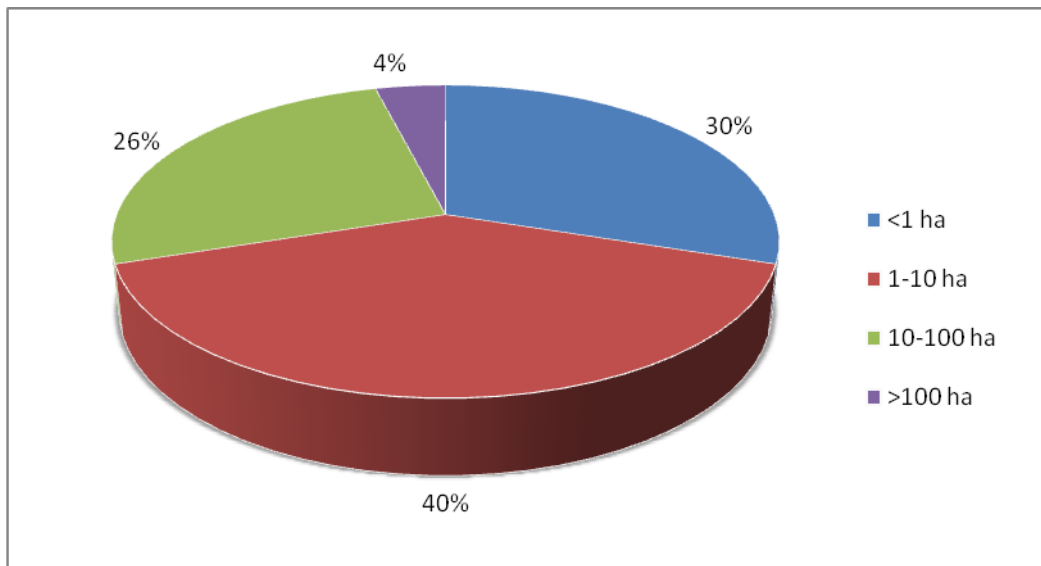
3.1.2. A gazdaságok főbb jellemzői

Hazánkban általában a már meglévő tradicionális családi gazdaságok öröklődnek tovább és folytatódnak. Az általam megkérdezett személyek közül a jelenben is gazdasági tevékenységet folytatók többsége még a rendszerváltás idején kezdte meg működését. Ezt tanúsítja a 4. ábra.

4. ábra: A válaszadók megoszlása a mezőgazdasággal való foglalkozás időtartama szerint (n=150)
 Ahogyan a 4. ábrán is látható, a nagy többség, 109 fő (73%), 10 évnél régebben végez mezőgazdasági munkákat. A fiatalok többsége nem akar belépni a mezőgazdaságba, legfeljebb csak azok, akik családi gazdaságban dolgoznak, és örökölni fogják azt. Őket követik azok, akik 5-10 éve dolgoznak a mezőgazdaságban. Ezt a választ 29 fő (19%) jelölte meg. Azok száma, akik 1-5 éve gazdálkodnak nagyon kevés, 9 fő (6%), és azok száma, akik 1 évnél kevesebb ideje gazdálkodnak még kevesebb, 3 fő, (2%).

Érdekelni lehet a Dél-alföldi régióban is, hogy a birtokszerkezet többségében elaprózott, és a gazdálkodók többsége kisbirtokokon tevékenykedik. Ez az 5. ábrán látható.

5. ábra: A gazdálkodók által művelt földterületek nagysága (n=150)

Ahogy az 5. ábra is mutatja, a legtöbb gazdálkodó, szám szerint 60 fő (40%) 1-10 hektár nagyságú területen gazdálkodik. Az átlagos földterület, amin dolgoznak 3 hektár. Őket követik azok, akik kevesebb, mint 1 hektáron végeznek termelői tevékenységet. Számuk 44 fő (30%). Sajnos ők az Európai Unió támogatásából is kimaradnak, mert az Egységes Területalapú Támogatás (SAPS) egyik feltétele az 1 hektárnál nagyobb szántó, vagy gyepterület használata illetve legalább 0,3 hektár szőlő vagy gyümölcsültetvény művelése. Majdnem hasonló számban vannak azok, akiknek 10 hektárnál nagyobb területük van, de a földterület nagysága nem éri el a 100 hektárt. Ezt a választ 40 fő (26%) jelölte meg. Szembetűnő, hogy az elemzett kistérségben az igazán nagy földterületen gazdálkodók száma elenyésző. A megkérdezettek mindössze 7 illetve 4%-a művel 100 hektárnál nagyobb területet.

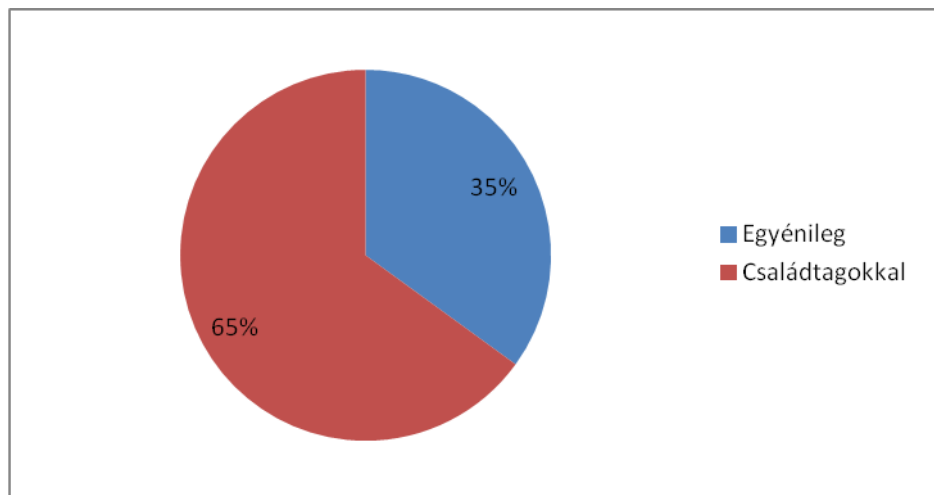
Nem mutat nagy változékonyságot a földtulajdon megoszlása. A túlnyomó többség, 117 fő, teljes egészében saját tulajdonú földön dolgozik. Azok száma, akik teljes egészében bérlik a földet, az igen magas bérleti díjak miatt, igen kicsi, mindössze 6 fő. 27 fő gazdálkodik saját tulajdonú és bérlet földön is. 7 fő gazdálkodik 50%-ban saját és 50%-ban bérlet földön. Azok száma, akik 50%-nál kisebb arányban gazdálkodnak saját tulajdonú földön, 8 fő, és azok, akik 50%-nál nagyobb arányban gazdálkodnak saját tulajdonú földön, 12 fő. Ezekből az adatokból is jól látszik, hogy a legtöbben nagyobb arányú saját tulajdonú földön végeznek termelői tevékenységet. Ezek az adatok láthatók a 10. táblázatban.

10. Táblázat: Az őstermelők megoszlása a földtulajdon alapján (n=150)

Földtulajdon	Fő	%
Teljes egészében saját	117	78
Teljes egészében bérelt	6	4
Saját és bérelt	27	18
Ebből:		
50%-nál kisebb saját tulajdon	8	29
50%-ban saját tulajdon	7	26
50%-nál nagyobb saját tulajdon	12	45

A kérdőívemben arról is megkérdeztem a termelőket, hogy a mezőgazdasági tevékenységüket egyénileg, vagy családtagokkal közösen folytatják-e.

A megkérdezettek 35%-a (53 fő) egyénileg, míg 65%-a (97 fő) családtagokkal közösen gazdálkodik. Ez látható a 6. ábrán. A fenti adatokból is kitűnik, hogy sokan folytatják a termelést családi gazdaságban, és a családi gazdaságok öröklődnek tovább.

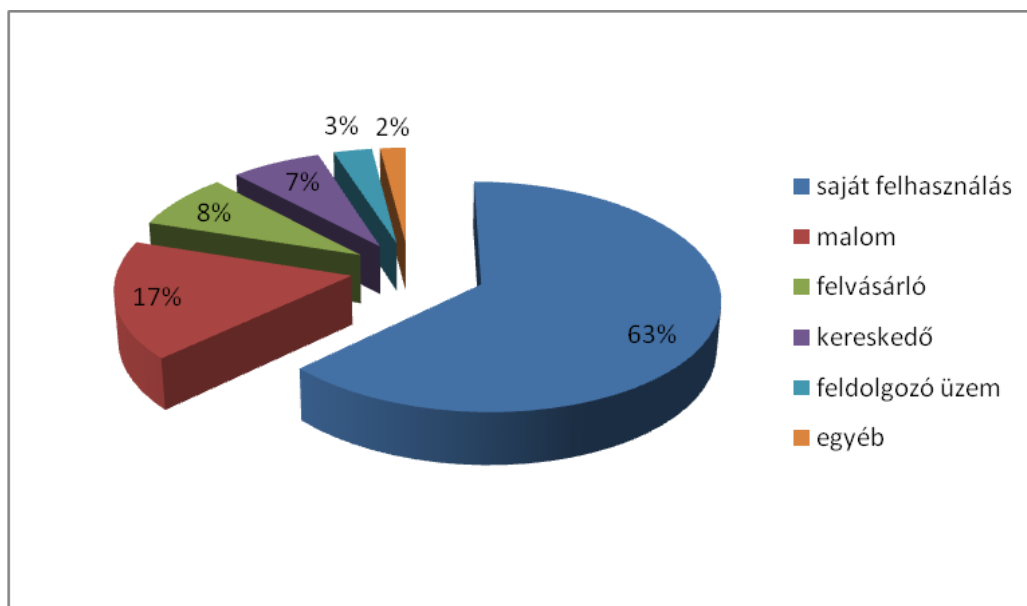

6. ábra: Az őstermelői tevékenység megoszlása egyéni vagy közös gazdálkodás alapján

Ezek után arról érdeklődtem a termelőknél, hogy milyen növényeket termesztnek. Gabonaféléket a nagy többség (97 fő) termel. A gabonafélék közül legtöbbször kukoricát termelnek, majd ezután következik a búza, árpa, triticales, rozs, zab, és legkevesebben a kölest termesztik. Magyarországon is a gabonafélék közül a búza és a kukorica dominanciája jellemző, épp úgy, mint a világban.

Jellemző, hogy sokan több gabonafélét is termelnek egyidejűleg. Főleg azok, akiknek állataik is vannak, azért, hogy biztosítsák a jószágok számára a megfelelő mennyiségű és minőségű takarmányt. A mai növekvő takarmányárak mellett a legtöbb termelőnek nem éri meg vásárolt takarmányon állatot tartania, aki csak tudja, az megtermeli a számára szükséges mennyiséget. Ez az értékesítést is jelentősen befolyásolja. Aki gabonát termeszt, azok közül nagy számban saját felhasználásra termesztik. Majd ezt követik azok, akik a gabonát, főleg a búzát és a rozst malomnak értékesítik. A gabona értékesíthető ezek mellett még felvásárlónak, kereskedőnek és feldolgozó üzemnek is, de

ezek az értékesítések nem akkora volumenűek, mint a malmi eladás, és jóval kisebb jelentőséggel bírnak, mint a saját felhasználás. A következő (7.) ábrán látható a gabonafélék értékesítésének megoszlása a különböző csatornák között.

7. ábra: A gabonafélék értékesítésének megoszlása a különböző csatornák között a vizsgált térségben 2012-ben

Gabonafélék közül a legtöbben kukoricát termelnek (79 fő), majd ezt követi a búza (69 fő), az árpa (60 fő), a triticales (35 fő), a rozs (29 fő), a zab (21 fő), és végül legkevesebben kölest termesztenek (6 fő). Ezek a számok láthatók a 11. táblázatban.

11. Táblázat: A gabonafélét termesztoók száma (n=97)

Gabonafélék	Termelők száma (fő)
Búza	69
Árpa	60
Zab	21
Triticale	35
Ros	29
Köles	6
Kukorica	79

Hazánk ökológiai adottságai a zöldségtermesztésre kedvezőek, de a termesztoett fajok környezeti igényei eltérőek. Nem véletlen, hogy a melegigényes növényeket a déli régiókban termesztoik a legtoöbben, mert itt a legkedvezőbb a klíma ezen növények számára. Ilyenek a paradicsom, paprika, uborka. Az általam megkérdezett zöldségtermesztoók közül is a legtoöbben, szám szerint 35-35 fő paradicsomot vagy paprikát termeszto (12. táblázat). A legtoöb zöldségtermesztoó ezeket a növényeket fóliasátrakban termeli, hogy minél hamarabb legyen termés, valamint a téli és tavaszi fagyokat sikeresen vészeli át. Jellemző rájuk, hogy toöb zöldséget is nevelnek egyhuzamban, pl. egyik fólia alatt paprikát, a másik alatt pedig paradicsomot. Délen a vegetációs idő 7–10 nappal rövidebb,

mint az északi megyékben, és Csongrád, Békés, Bács-Kiskun vagy Baranya megyében a korai növények – és ez a hidegtűrőekre is vonatkozik – kb. ugyanennyi nappal korábban takaríthatók be, mint északabbra. Ez jellemző a kiskunfélegyházi térségre is.

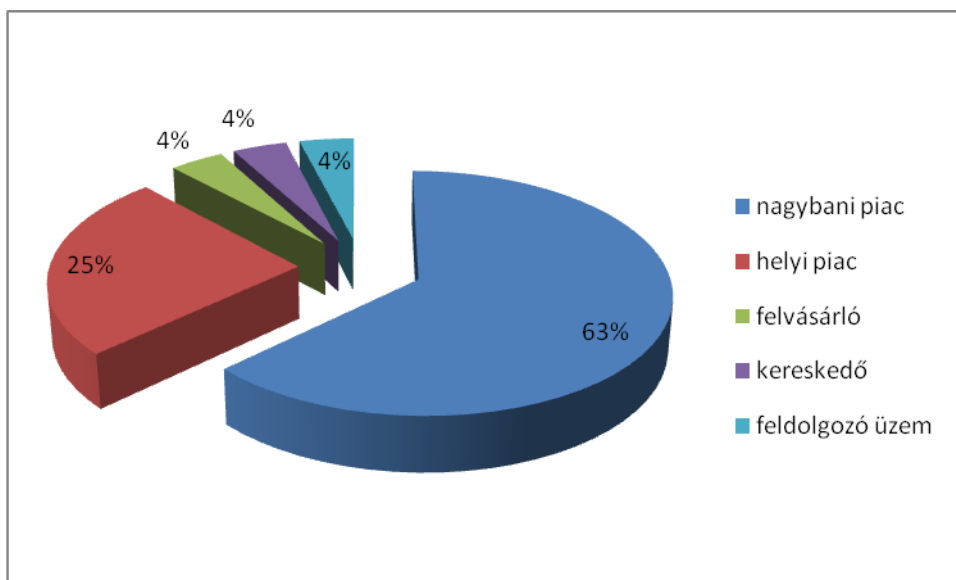
E növények után következik a sorban a retek, melyet elsősorban a talaj iránti igénytelensége miatt kedvelik, és mivel korai termést ad, ezért korai árbevételt is biztosít termelői számára. Az e növényt termesztők száma 25 fő. Következő zöldségnövény a saláta, melyet 20 fő jelölt meg, aki termeszt. A többi zöldségnövényt, úgymint a sárgarépa, petrezselyem, hagyma, káposzta megközelítőleg azonos számú fő termeszt (16-18 fő), és mivel ezek elsősorban konyhakerti növények, ezért ilyen kevés a termesztők a száma.

12. Táblázat: A zöldséget termesztők száma (n=48)

Zöldségfélék	Termelők száma (fő)
Paprika	35
Paradicsom	35
Sárgarépa	19
Petrezselyem	18
Hagyma	16
Saláta	20
Retek	25
Káposzta	17

A legtöbb őstermelő a zöldségféléket a nagybani piacokon értékesíti. Főleg az idősebb korosztályra jellemző az, hogy a helyi kisebb piacokon adja el a számára felesleges mennyiségű növényeket. Az általam megkérdezettek közül mindössze 2-2 fő jelölte meg, hogy felvásárlónak, vagy kereskedőnek, esetleg feldolgozó üzem számára értékesít valamilyen zöldséget. Ezek az arányok ugyanakkor elenyészőek a nagybani, illetőleg helyi piacokon történő értékesítések mellett. Nagybani piacokon elsősorban a paprikát és a paradicsomot értékesíti a legtöbb termelő. Helyi kisebb piacokon is előfordulnak ezek a növények, de akik nagyobb mennyiségben fóliasátrakban termelnek, azok viszik inkább nagybanira. Nemrégiben probléma is származott ebből az értékesítési forrásból, mert leggyakrabban a termelőtől a nagybani piacon is kereskedő, vagy felvásárló veszi meg a zöldséget, akik aztán a helyi piacokon próbálják meg azt értékesíteni ál-őstermelőként, mint termelői árut. Ilyen ál-őstermelők ellen a Nemzeti és Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) valamint a megyei kormányhivatalok növény- és talajvédelmi igazgatóságai tudnak fellépni az egyre sűrűsödő nagybani piaci ellenőrzésekkel. Az ellenőrök a termőhelyig követik az áru útját, és ahol nem bizonyosodnak meg a növény termesztéséről, ott ismeretlen eredetű áru forgalmazása miatt élelmiszerlánc-felügyeleti bírságot szabtak ki, a területileg illetékes falugazdászok pedig kezdeményezték az őstermelői igazolvány visszavonását. Felvásárlónak, illetve kereskedőknek viszik a hónapos retket,

illetve a salátát, de ezeknek a növényeknek eléggé hullámzó a felvásárlási ára. A 8. ábrán látható az értékesítési csatornák megoszlása.

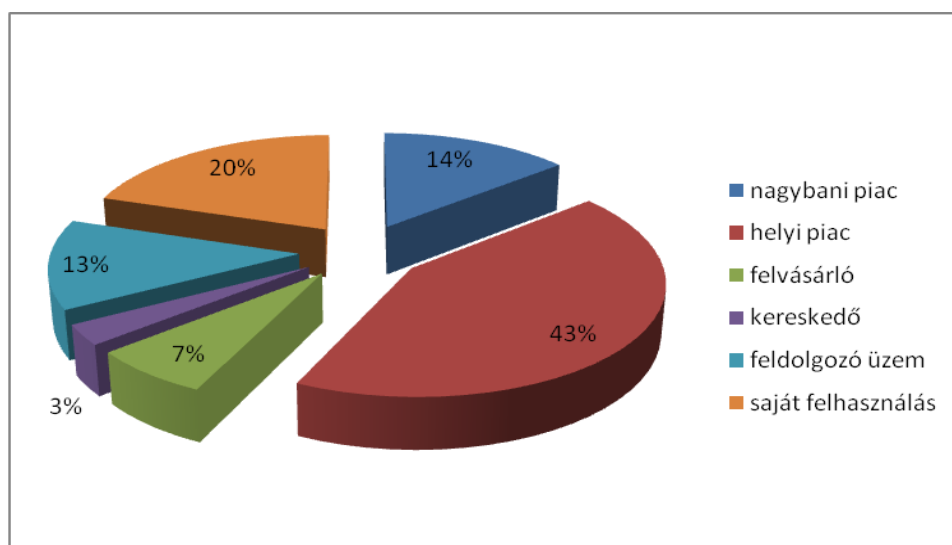
8. ábra: A zöldségfélék értékesítésének megoszlása a vizsgált térségben 2012-ben

A Duna-Tisza közti síkvidék az ország legnagyobb összefüggő homokterülete, ahol a gazdálkodást a gyenge termőképességű talajok mellett a kevés és egyenlőtlen eloszlású csapadék is nehezíti. A táj jelenlegi hasznosításában a szőlő- és gyümölcsstermesztésnek nagy jelentősége van. A gyümölcsök közül az alma, a kajszibarack és az őszibarack a leggyakoribb, de jelentős a körte a meggy és a szilva termőterülete. A szőlőfajták többsége fehér bort adó fajta. Ennek ellenére a megkérdezett személyek közül kevesen foglalkoznak gyümölcsstermesztéssel. Mindössze 30 fő jelölte meg. A gyümölcsstermesztők közül legtöbben őszibarackot termesztenek (17 fő), majd ezt követi a kajszibarack és a cseresznye 12-12 fővel; a szilva és a meggy egyformán 11-11 fővel; a szőlő, földieper, dinnye 10-10 fővel és az alma 9 fővel, és legkevesebben körtét és málnát termesztenek (3-3 fő). Ezek az adatok láthatók a 13. táblázatban.

13. Táblázat: A gyümölcsöt termeszto őstermelők száma

Gyümölcsfélék	Termelők száma (fő)
Földieper	10
Dinnye	10
Alma	9
Szilva	11
Körte	3
Cseresznye	12
Meggy	11
Őszibarack	17
Kajszibarack	12
Málna	3
Szőlő	10

Az előzőekben megemlített ál-őstermelők akciója a gyümölcsfélék értékesítését is jellemezte. Ezek a lesújtó hírek jelentősen megtépázták a magyar zöldség-gyümölcs piacot. A gyümölcsök értékesítési csatornái is a zöldséghez hasonlóak (9. ábra). Az általam megkérdezettek nagy része a megtermelt gyümölcsöt helyi piacon értékesíti. Ezen értékesítési mód mellett jelentős számban vannak azok, akik nagybani piacon, vagy feldolgozó üzem számára adják el a portékájukat. De olyanok is nagy számban vannak, akik saját felhasználásra termesztnek gyümölcsöt, az otthoni igények kielégítésére. Némelyik őstermelőnek több fajta gyümölcsfája, illetve gyümölcsfajtája is van otthon, hogy minél szélesebb kínálata legyen gyümölcsökből. A gyümölcsök értékesítésénél nem jellemző a felvásárlói, vagy kereskedői értékesítés. Mindössze 2, illetve 1 fő választotta ezt az értékesítési formát.

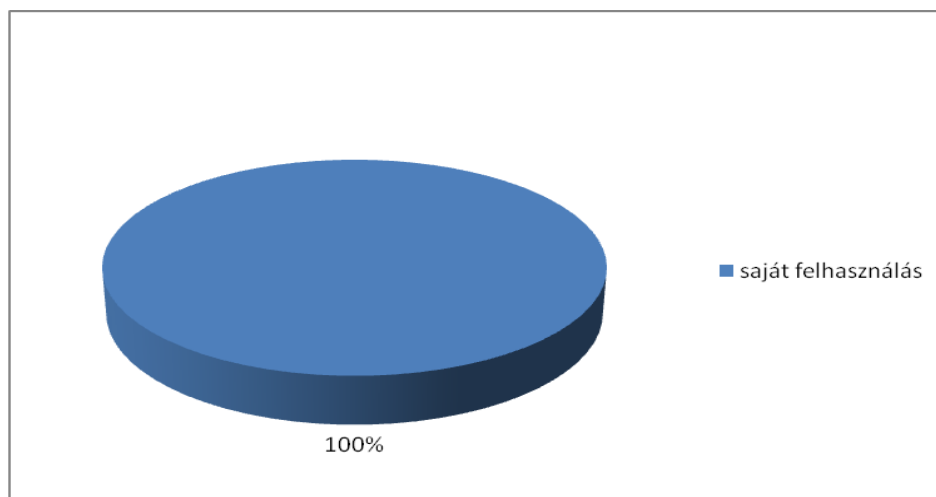

9. ábra: A gyümölcsfélék értékesítésének megoszlása a különböző csatornák között a vizsgált térségben 2012-ben

A takarmánynövények közül kiemelt jelentőségű volt a lucerna, a vöröshere és a silókukorica jelenléte. A takarmánynövényeket termesztők száma 50 fő. A silónapraforgó, szemescirok, takarmányborsó, takarmánykáposzta termesztése a kiskunfélegyházi kistérségben nem számottevő. Ezeket a növényeket mindössze egy-egy fő jelölte meg, hogy termeszt. Az általam megkérdezettek közül legtöbben lucernát termesztnek (48 fő), majd ezt követi a vöröshere (18 fő), és végül a silókukorica (10 fő). A takarmánynövények termesztését is befolyásolja, hogy az adott személynek van-e tulajdonában valamilyen állat. Főleg azoknál jelentős mennyiségű a takarmány, ahol kérődzők (szarvasmarha, juh, esetleg kecske) vannak. Piaci forgalmuk pedig egyáltalán nincs. Mindenki egyöntetűen saját felhasználásra termeszt (10. ábra). A takarmánynövényeket termesztők száma a 14. táblázatban látható.

14. Táblázat: A takarmánynövényeket termesztek száma növényfajta alapján

Takarmánynövények	Termelők száma (fő)
Lucerna	48
Vöröshere	18
Silókukorica	10
Silónapraforgó	1
Takarmányborsó	1
Takarmánykáposzta	1
Szemescirok	1

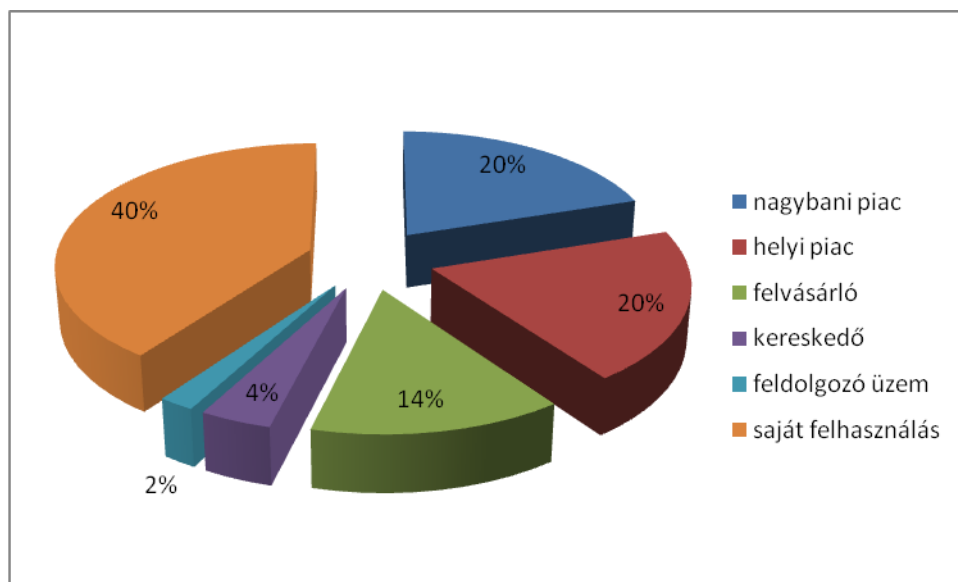
10. ábra: A takarmánynövények felhasználása a vizsgált térségben 2012-ben

A szántóföldi növényeket figyelembe véve kitűnik a burgonya nagyarányú részesedése. A burgonyatermesztés igen jelentős, a 2011-es évben az országosan betakarított mennyiség 14%-a származott Bács-Kiskun megyéből. Az általam vizsgált kistérségben is ezt a növényt termesztek legtöbben, szám szerint 36 fő. A megkérdezett 150 főből 50 fő termeszt valamilyen szántóföldi növényt. Jóval kevesebben termesztnek babot, illetve zöldborsót (6 illetve 4 fő). Cukorrépát mindössze 1 fő termeszt, mert nem ez a térség a legmegfelelőbb e növény termesztésére, hanem sokkal inkább a Dunántúl, de mivel rendelkezik cukortámogatási kvótával, ezért kell beillesztenie a vetésforgóba. A takarmányrépát 3 fő jelölte meg. Szójatermesztés pedig egyáltalán nem jellemző erre a térségre, senki nem jelölte meg. A termesztek számát a 15. táblázat tartalmazza.

15. Táblázat: A szántóföldi növényeket termesztek száma

Szántóföldi növények	Termelők száma (fő)
Burgonya	36
Cukorrépa	1
Zöldborsó	4
Takarmányrépa	3
Bab	6
Szója	0

A felhasználásuknál szintén nagy jelentősége van az otthoni fogyasztásnak, főleg burgonya esetében. Aki értékesít, az főleg nagybani piacon, vagy helyi kisebb piacon adja el a portékát. Nagybani piacon azok értékesítenek főleg, akik nagyobb mennyiségben termelnek. Helyi piacra pedig a kisebb mennyiséget termelők mennek, akiknek nem éri meg elmenni a nagybanira. Ilyenek például a kicsi, idős emberek, akik csak saját maguk számára termelnének, vagy esetleg a családjuk számára, de ha akad felesleg, azt elviszik a piacra, és nyugdíj kiegészítésként jól jön számukra a kis, pár ezer forintos bevétel. A szántóföldi növények felhasználásának megoszlása a 11. ábrán látható.

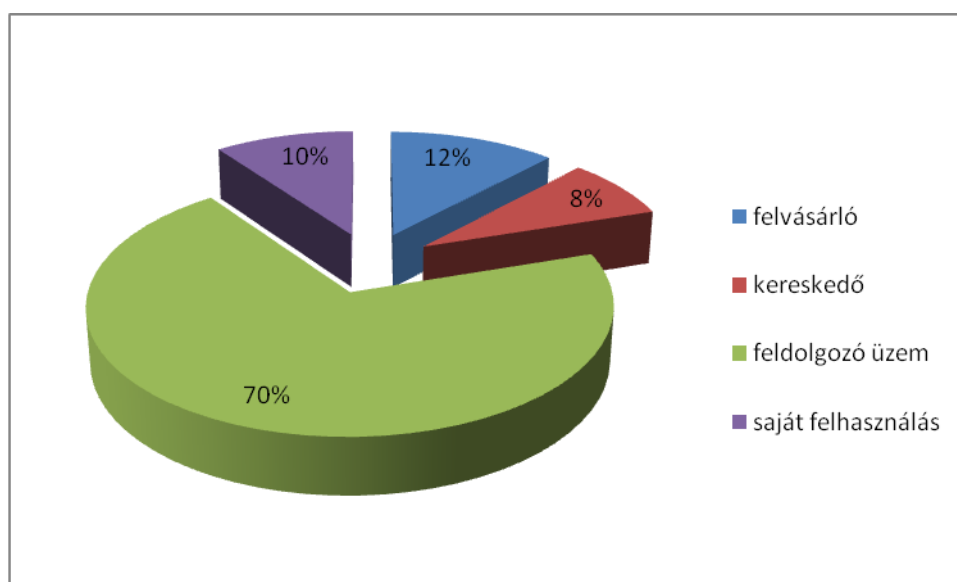
11. ábra: A szántóföldi növények értékesítésének megoszlása a különböző csatornák között a vizsgált térségben 2012-ben

A kiskunfélegyházi kistérségben olajnövények közül a napraforgó és a repce a legjelentősebb. Ezen belül is napraforgó termelnek a legtöbben, mert egyrészt a talaj kedvező adottságú számára, másrészt jó előveteménye az őszi búzának, és nem igényel speciális gépeket, jó az ágazattársítása a gabonafélékkel. Ugyanakkor az időjárási viszontagságokra és betegségekre igen érzékeny, ami növeli a termelési költségét. Napraforgó után a második legkedveltebb olajnövény a térségben a repce, mert korán lekerülő növény, ezért korai árbevételt biztosít, az ágazattársítása szintén jó, gabonagépsorral művelhető. Ugyanakkor hátránya, hogy rossza a télállósága, kifagyhat, és alacsony a termés hozama, ezért alacsony területi jövedelmet biztosít. Napraforgót a megkérdezettek közül 38-an, repcét pedig 8-an termesztnek. Ezen növények mellett megemlítendő még a mák is, bár annak kicsi a jelentősége, mindössze 4-en termesztik. Olajlen-, illetve földimogyorótermesztés nem jellemző a térségre. Az olajnövényeket termesztők száma a 16. táblázatban látható.

16. Táblázat: Az olajnövényeket termesztő őstermelők száma

Olajnövények	Termesztők száma (fő)
Napraforgó	38
Repce	8
Olajlen	0
Mák	4
Földimogyoró	0

Felhasználás tekintetében az olajkészítés céljából történő értékesítés a legjelentősebb. Legtöbben feldolgozó üzem számára értékesítik a megtermelt napraforgót, illetve repcét. Az értékesítésben szerepet kap még a kereskedői, vagy felvásárlói eladás, de kisebb mértékben, mint az előző. A mákot pedig mindenki otthoni felhasználásra termesztette, nem jellemző annak árusítása. A felhasználás látható a 12. ábrán.

12. ábra: Az olajnövények felhasználási módjainak megoszlása a vizsgált térségben 2012-ben

Arra a kérdésre, hogy mekkora mennyiségben termesztik a növényeket, eléggé megoszlott a válaszok aránya. Azok, akik 1-10 hektáron termelnek, a mennyiségben is az 5-10 tonna a jellemző. A 10-100 hektáron, illetve a 100 hektárnál nagyobb területen termelők mindannyian a 10 tonnánál nagyobb mennyiséget jelölték meg. Ez persze magától értetődik. Az, aki 1 tonnánál kevesebbet termel (1 fő), a területe is 1 hektárnál kevesebb, és a jövedelemhelyzete is elég rossz az állítása szerint.

Ezek után arra voltam kíváncsi, hogy vannak-e a térségben valamilyen speciális növényfajták, esetleg tájfajták. Sajnos azt kell mondanom, hogy ebben a kistérségben elenyésző a bio-, energiagazdálkodás jelentősége. Az általam megkérdezettek közül mindössze 10 személy jelölte meg, hogy termeszt egyéb növényeket. Ide tartozik az energiafű, amelyet egyrészt az állatok számára, másrészt a fűtőanyagért termesztnek. Az energiafű ugyanis megnő 150-160 cm magasra is, ezért kiváló takarmánnyként szolgál állatok számára. Ha valaki virágzás után kaszálja le, akkora a szára megkemé-

nyedik, és fűtőanyagként kiváló alternatívája a jelenleg használt energiahordozóknak. Az energiafű mellett a másik jelentősebb növény a közönséges mézontó fű vagy facélia. Termesztése körülbelül 30 évvel ezelőtt indult hazánkban. Először a méhészek kedvelt növénye volt hektáronkénti 200 kg-os mézhozamával, napjainkra a facéliaméz mondhatni hungarikummá vált. Vetőmag-előállítás célzatával termelése ezek után indult be, mára azonban kedvelt takarmány- és zöldtrágyanövényként is elismerik rövid tenészsídeje miatt.

Megemlítést érdemel még az olajretek és az édeskömény is. Az olajretket elsősorban vetőmag-előállítási célzattal termesztik, mert Nyugat-Európában keresett növény takarmányozási és zöldtrágyázási célból. Az édeskömény pedig kiváló orvosság, főleg has fájós csecsemők számára.

Biogazdálkodás egyáltalán nem jellemző a kiskunfélegyházi kistérségben. Kiskunfélegyházán mindössze egy biogazdaság van, de ott is csak biogyümölcsöket tesztenek.

Következő kérdésem az erdőgazdálkodással volt kapcsolatban. Arról érdeklődtem a gazdánál, hogy van-e erdejük, és ha van, akkor milyen fák vannak.

Azt kell mondanom, hogy erdészeti esetében nagyobb aktivitást vettem észre, mint az egyéb, speciálisabb növényeknél. Persze itt is nagyobb számban vannak azok, akiknek nincs erdeje.

Jellemző erre a térségre, hogy akinek van erdeje, több fafajta is fellelhető benne. Nem egy olyan kérdőívvel találkoztam, ahol 2 vagy akár 3 fafajta is meg volt jelölve. A megkérdezettek közül 24 fő jelölte meg, hogy van erdeje. Itt a férfiak vannak döntő számban, szintúgy, mint szántóföldi növénytermesztésnél.

Ha a termelők lakóhelyét is figyelembe veszem, akkor megállapíthatom, hogy a petőfiszállások vannak szép számban az erdőket illetve. A falu közelében és a külterületen is rengeteg akácerdőt látni, de akad nyárfaerdő is, mely elsősorban nemesnyár, de van szürkenyár is.

Másodikként Pálmonostora következik, ahol szintén az akác, mint fafajta a domináns, de itt is akad nemesnyár-erdő.

Gátéron csak akácerdővel találkoztam, de persze akadhat más fafajta is, bár ott nem igazán jellemző az erdősítés, mert a földek nagyon jó minőségű mezősegi földek, és azokon inkább gabonát, vagy napraforgót termelnek a gazdák. Ezért került előtérbe Petőfiszálláson és Pálmonostorán is az erdősítés, mert a földek javarésze futóhomok, mely kevésbé előnyös talaj a szántóföldi növények számára. Kiskunfélegyháza külterületén is az akácerdők sorakoznak szép számmal, de nyárfaerdő is akad imitt-amott, főleg nemesnyár.

Az általam megkérdezettek közül is sokan az akácfát preferálják, mert illatos virágú, finom mézet adó fafajta, és kiemelt jelentősége, hogy szárítás nélkül, „nyersen” is ég.

A nyárfák jelentősége, hogy a mezőgazdaságilag kevésbé hasznosítható területeken is sikerrel telepíthető, és telepítésük után néhány évvel már jól értékesíthetők és nagytömegű választékot szolgáltatnak.

Ezek után a gazdaságok gépesítettségére voltam kíváncsi. Nem lepődtem meg, miután a megkérdezett 150 főből több mint 50% (78 fő) állította, hogy vannak mezőgazdasági gépei, hiszen a növénytermesztés elengedhetetlen tartozékai a gépek. Előnyei, hogy élőmunkát helyettesítenek: ez különösen akkor fontos, amikor fizikailag nehéz, az emberi egészségre ártalmas feladatot kell teljesíteni; A gép növeli az emberi munka termelékenységét: ennek különösen akkor van jelentősége, ha adott mezőgazdasági feladatot rövid és korlátozott időtartam alatt kell elvégezni (például: vetés, növényvédelem).

Ezek közül a termelők közül mindenkinek van traktora. Kinek nagyobb teljesítményű, kinek kisebb, az általa használt földterület nagyságától függően.

Sokan rendelkeznek talajművelő-, vető-, növényvédő-, anyagmozgató gépekkel. Betakarítógépe csak a nagyobb földterületet művelőknek van javarészt. Akiknek kisebb földjük van, pl. 1-2 hektár, nem éri meg egy kombájnt fenntartani, hanem inkább felfogadnak valakit aratásra. Ugyanez a helyzet a bálázással is. A termelő dönti el, hogy a földjén lévő szalmát, szénát, esetleg vöröshérét kisebb vagy nagyobb bálákban szeretné hazavinni, vagy értékesíteni. Az értékesítést ebben a térségben a helyi kereslet-kínálat alakulása határozza meg. A döntés több tényezőtől is függ. Ilyen tényező például a széna, vagy a szalma hozama, mert nem mindegy, hogy mennyi takarítható be adott földterületről. Ha kicsi a széna vagy szalma hozama, akkor kisbálák iránt nagy a kereslet, ha pedig nagy, akkor a nagybálákat részesítik előnyben a termelők. Döntésalakító tényező közé tartozik az állatok létszáma és jellege is. Ha sok állat van, és azok a nagyobb jószágok közé (például szarvasmarha, ló) tartoznak, akkor szintén a nagy (kör)bálák a megfelelőek. Ha pedig kevés az állatlétszám, és azok kisebbek (például sertés, juh, kecske, baromfi), akkor a kisebb kockabálák is elegendőek számukra. Döntésalakító tényező még a munkaerő jelenléte is, hogy a termelőnek van-e segítsége a növénytermesztésben illetve az állattartásban.

Főleg azoknak nincsenek mezőgazdasági gépeik, akik vagy kertészkedéssel foglalkoznak, vagy kis földterülettel rendelkeznek. Főliás kertészetben a különböző munkákat kézi munkaerővel, a talajművelést általában bér munkával oldják meg. A térségben lévő legtöbb főliás kertészetben a növényvédelemre és az öntözésre csepegtető rendszert alkalmaznak.

Meglepő, hogy gépvásárlást a megkérdezetteknek csupán 13%-a tervezi az elkövetkezendő 5 évben. Ez az alacsony jövedelemmel magyarázható, a termelőknek kevés a jövedelme, és ezért felesleges gépeket fenntartani, ha bér munkával olcsóbban tudnak termelni.

A kérdőíves megkérdezés során kitértem az anyagi támogatásokkal kapcsolatos kérdések körére is, arra voltam kíváncsi, hogy a termelők igénybe vesznek-e valamilyen európai uniós, vagy hazai támogatást, és ha igen, akkor miket.

Az általam megkérdezett 150 főből 101 fő (67%) vesz igénybe valamilyen támogatást, és 49 fő (33%) nem. A szám akkor volna igazán kielégítő, ha az „igen” csoportban szerepelne 100%, de ezek az arányok is azt mutatják, hogy egyes területeken még mindig szükség van a fejlődésre. Azon személyek, akik nem vesznek igénybe támogatást indokként azt emelték ki, hogy túl kicsi a terület, amin gazdálkodnak, és nem áll érdekükben a támogatás igénybevétele. Ezek után pedig azokat, akik igennel válaszoltak, megkértem, hogy sorolják fel melyek voltak azok a támogatások, amelyeket az elmúlt 5 évben 2008-2012-ig igénybe vettek. A válaszadók egyöntetűen szerepeltették a területalapú támogatást a listában. Ezen kívül szerepeltették az Anyatehén-tartás támogatását, az Anyajuh-tartás támogatását, az Agrárkörnyezet-gazdálkodási támogatást, a Kedvezőtlen adottságú területek támogatását, és mindössze néhányan voltak azok, akik gépvásárlási támogatást, Natura 2000 gyepterületeken történő gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatást, az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból nyújtott Mezőgazdasági területek erdősítésének támogatását és Fiatal mezőgazdasági termelők számára nyújtandó támogatást is megemlítettek. A Kedvezőtlen adottságú területek támogatását főleg a gátériak írták be, és néhányan a félegyháziak közül is szerepeltették a listában. Petőfiszálláson és Pálmonostorán az Egységes Területalapú támogatás mellett jelentős számban vesznek igénybe Anyatehén-tartás és Anyajuh-tartás támogatását, valamint Agrárkörnyezet-gazdálkodási támogatást. Megfigyelhető, hogy a földalapú támogatást sokan igénybe veszik, de ezen felül minden egyéb támogatást csak néhányan használnak ki.

A támogatást igénybevevők körében tovább vizsgáltam, megtudakoltam, melyek azok a feltételek, melyeknek meg kell felelniük a támogatás igénybevételéhez. Sokan a Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot fenntartását jelölték meg, mint feltételeket. E feltétel-rendszer területei és a hozzájuk tartozó előírások láthatók a 17. táblázatban.

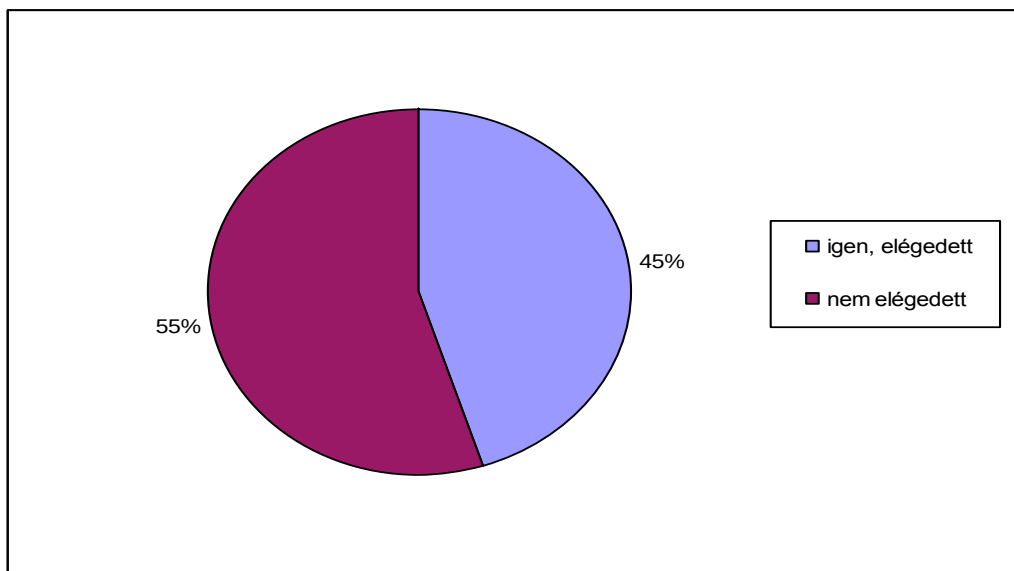
17. Táblázat: A Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot fenntartása feltétel-rendszer

A HMKÁ TERÜLETEI	A HMKÁ ELŐÍRÁSAI
1. Talajerózió elleni védekezés	1. előírás: Talajerózió elleni védelemre vonatkozó szántóföldi növénytermesztési előírásokat tartalmazza. 2. előírás: Erózió ellen kialakított teraszok megőrzése kötelező szőlőültetvények esetében.
2. A talaj szervesanyag-tartalmának megtartása	3. előírás a vetésváltásra vonatkozik. 4. előírás: Tarló, nád, növényi maradvány valamint gyepek égetése tilos.
3. A talajszerkezet megtartása	5. előírás: Mezőgazdasági területeken vízzel telített talajon mindennemű gépi munkavégzés tilos, kivéve a belvíz, árvíz levezető árkok létesítésekor és értékmentéskor végzendő gépi munkavégzést.
4. A környezetmegőrzés minimális szintjének biztosítása és az élőhelyek károsításának elkerülése	6. előírás: A gyepterületek túllelőeltetése, valamint maradvány kár okozása tilos. 7. előírás: A mezőgazdasági területeket gyommentesen kell tartani. 8. előírás: A mezőgazdasági területeken a hasznosítás szempontjából nemkívánatos fás szárú növények megtelepedését és terjedését meg kell akadályozni.

Ezen előírások közül a legtöbb gazda a vetésváltásra és a gyommentességre vonatkozó előírásokat említette meg. Agrárkörnyezet-gazdálkodási támogatásnál fontos feltétel az egyes műveletek dokumentálása is, erre alkalmas a Gazdálkodási Napló, mely az AKG-t szabályzó rendelet egyik melléklete.

Persze azoknak, akik állattenyésztési támogatásokat is igényelnek, más feltételeknek is eleget kell tenniük. Ilyen az adott állatra (pl. anyatehenre, vagy anyajuhra) vonatkozó tartási kötelezettség, a megfelelő állatlétszám biztosítása.

A feltételek után a támogatások kifizetésével kapcsolatos elégedettségre kérdeztem rá. A megkérdezettek 45%-a válaszolta a kérdésre, hogy igen, elégedett, mert úgysem tud mit kezdeni vele, hogy több legyen, míg 55%-uk nem elégedett a támogatások összegével. A kérdésre adott válaszok aránya a 13. ábrán látható.

13. ábra: A támogatások kifizetésével való elégedettségre adott válaszok aránya

A támogatást igénybevevők körében érdeklődtem meg továbbá, hogy érte-e őket valamilyen hátrány határidők elmulasztása végett. A 101 vizsgált személyből mindössze 2 fő mondta, hogy érte már hátrány emiatt. Ez a határidő után eltelt napok számától függően, naponta 1% levonásával járt a támogatás összegéből. Ebből is kitűnik, hogy azok, akik szeretnének támogatást igényelni, szigorúan betartják a határidőket, még akkor is, ha az utolsó pillanatra hagyják a támogatási kérelem beadását.

Ezek után arra voltam kíváncsi, hogy az adott termelő rendelkezik-e termelési felső határral, vagyis kvótával, valamint történelmi bázisjogosultsággal. A történelmi bázisjogosultság a referencia időszakra - az előző kvótaévre - meghatározott termelési egység (állatlétszám, terület, tonna, kg) mértéke, amely a termeléstől elválasztott támogatások alapját képezi. Ez vagyoni értékű jognak minősül, amit a támogatás is bizonyít.

A 150 megkérdezett gazda közül 49 fő jelölte meg, hogy van kvótája. Legtöbbször az egyes szántóföldi növények kiegészítő támogatását jelölték meg, ami a 2006. évi vetésszerkezet alapján került meghatározásra, az ún. GOFR-növények (gabonafélék, olajos-, fehérje-, rostnövények) akkori területnagysága volt az döntés alapja.

A másik leggyakoribb a juh kiegészítő támogatás történelmi bázisa, mely az anyajuh-tartás támogatásának igénylése esetén jár a termelő részére. Ezt követte az anyatehén támogatás, majd a hizott bika támogatás történelmi bázisa. A tehéntartók egy része rendelkezik tejkvótával is, melynek mennyiségét legalább 70%-ban teljesíteni kell, ellenkező esetben a hiányzó mennyiség megvonásra kerülhet.

A megkérdezettek 71%-a, pontosan 106 személy tart valamilyen állatot. Legtöbbször, 54-en tartanak sertést, 50-en baromfit, 35-en szarvasmarhát, 29-en juhot, 18-18 gazdálkodó pedig lovat és libát

tart. Ezen felül 14 termelő foglalkozik házi méhek tartásával, 13 kacsát, míg 4 kecskét tart (18. táblázat).

18. Táblázat: Az állattartók száma (n=106)

Haszonállat megnevezése	Tartók száma (fő)
Szarvasmarha	35
Sertés	54
Baromfi	50
Liba	18
Kacsa	13
Juh	29
Kecske	4
Ló	18
Méh	14

Ez azonban nem jelenti azt, hogy csak egyféle állatfajt tartanak, akad olyan termelő, aki három-négy fajt is tenyészt egyszerre.

Az állattartás többcélú lehet, vannak olyan gazdák, akik saját felhasználásra tartanak állatokat, vagy értékesítenek, vagy pedig plusz bevétel céljából tenyésztik őket. Azok, akik egyszerre több állatfajt is tartanak, mindhárom cél érvényesülhet. Pl. akinek baromfija van, felhasználhatja otthon, esetleg értékesítheti a felesleges létszámot, és a baromfi által termelt tojás értékesítéséből plusz bevételt is elkönnyvelhet. Ugyanez a helyzet szarvasmarha, sertés, juh esetében is. A legtöbb gazda mindhárom felhasználási módot bejelölte, ezért felesleges lenne külön-külön vizsgálni az egyes módokat.

3.1.3. A gazdák gazdasági válsággal kapcsolatos véleményei

Kérdőívemben arra is kíváncsi voltam, hogy hogyan vélekednek a termelők a gazdasági válság hatásairól. Különböző állításokat tettem fel, és kértem őket, hogy a véleményüknek megfelelő pontot jelöljék be a skálákon. Az állítások a következők voltak:

1. A válság hatására csökkentek a felvásárlási árak.

Ez az állítás átlagosan 4,1 pontot kapott, és a szórás 1,05 értékű, ezt azt jelenti, hogy a gazdák nagyobb része egyetértett ezzel, mivel minél kisebb a szórás értéke, annál többen vannak hasonló állásponton.

2. A válság hatására nőttek az input termékek árai (műtrágya, vetőmag, növényvédőszer, üzemanyag).

Ez az állítás átlagosan még nagyobb pontot kapott (4,7 pont), és a szórása is jóval kisebb, mint az előző állításé (0,7), tehát ezzel még jobban egyetértenek a megkérdezettek. Sokan ebben látják a mezőgazdaság negatívumait.

3. A válság miatt csökkentettem a termelés hozamát.

A hozamcsökkentés átlagosan 1,3 pontot kapott, és a szórás értéke: 0,9. A gazdák többségére tehát nem jellemző, hogy csökkentették volna termelésüket, sőt ahhoz, hogy hasonló árbevételt érjenek el, mint az előző években, növelniük kellett azt.

4. A válság miatt új növényeket termeszttek.

A 4. állítás még kevesebb pontot kapott átlagosan, mint az előző (1,14 pont), és a szórása is kisebb (0,6). A térségben nem akad sok lehetőség új növények termesztésére, de a gazdák amúgy sem élnek vele. Mindenki ugyanazokat a növényeket próbálja termesztetni, mint azelőtt.

5. A válság miatt az értékesítés nehezebben oldható meg.

Ezzel az állítással is kevesen értettek egyet, mert átlagosan csak 2,1 pontot kapott, és a szórása is 1,4. Tehát a megkérdezettek nagy többsége szerint nem nehezedett az értékesítés.

6. A válság nem volt mérhető hatással a gazdálkodásomra.

Ezzel az állítással a legtöbben nem értettek egyet, mert átlagosan 1,2 pontot kapott, és a szórása is 1 alatti (0,7). Mindenhol valamilyen szinten éreztette hatását a válság, főleg az input termékek árának növekedésével szoros összefüggésben.

3.1.4. A termelők véleménye a mezőgazdaság helyzetéről

Kérdőívem utolsó részében a gazdák véleményére voltam kíváncsi, hogy mit gondolnak a mezőgazdaság helyzetéről, miben látják az erősségeit-gyengeségeit, és milyen javaslatokat tennének a helyzet javítására.

Sajnos sokan nem tudtak, vagy nem akartak válaszolni ezekre a kérdésekre, így sajnos az ő véleményüket nem tudom bemutatni.

Azok, akik hajlandóak voltak válaszolni a kérdésekre, elsőprő számban mondták, hogy a mezőgazdaság helyzete egyre rosszabb, bizonytalan, kilátástalan. Az okok között több tényezőt is szerepeltettek: a politika, a külföldiek, az Európai Unió kedvezőtlen befolyását, a gazdasági válság hatásait. Ugyanakkor 3-4 ember állította csak, hogy a mezőgazdaság közepes állapotban van, illetve, hogy stagnáló.

A mezőgazdaság negatívumai között rengeteg tényezőt felsoroltak a gazdák. Ezek a tényezők a következők:

- A termeléshez szükséges inputok ára magas, és egyre magasabb lesz;
- Ugyanakkor a felvásárlási árak alacsonyak, nem követik az inputok árának változását;
- A piac szervezetlen, jelentős mértékben a kereskedők uralják, akik elnyomják a kisebb termelőket;

- A külföldi áruk silány minősége, negatív külkereskedelmi mérleg → egyes ágazatokban az import többszörösen nagyobb, mint az export;
- Egyes helyeken kedvezőtlen a mezőgazdaság számára az időjárás;

Főleg az állattartó gazdák számára fő negatívumok a túlzott adminisztráció, az egyre szigorodó állatjóléti előírások, és az egyre sűrűbben jelentkező ellenőrzések.

A pozitívumok között jóval kevesebb tényezőt soroltak fel a megkérdezettek. Döntő többség a hazánkban előállított nagyon jó minőségű árukban látja a legfőbb erösséget, és sokan a jó talajadottságokat is annak tekintik. Ezen tényezők mellett páran megemlítették, hogy a szakemberek jól felkészültek, kiváló szakértelemmel rendelkeznek, és a hazánkban fellelhető helyi fajták, tájfajták is erösségnek számítanak.

A mezőgazdasági helyzet javítására több javaslat is született a gazdálkodók részéről. Legtöbben a piacra jutás elősegítését helyezik előtérbe, valamint a külföldi behozatal szabályozását. Sokan a szervezetlen piacot is felszámolnák szövetkezések és érdekképviseletek felállításával, akik a kisebb termelőket védenék, segítenék.

Azok az őstermelők, akik igényelnek támogatásokat, több és nagyobb összegű támogatást preferálnának.

Az idősök közül említette meg pár ember, hogy a kormánynak ösztönöznie kellene a fiatalokat a mezőgazdaság felé.

A megkérdezettek közül 4 ember a felvásárlási árak növelését is javaslatként szerepeltette.

IV. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

SWOT-analízis keretében a térségben élő őstermelők külső lehetőségeit, veszélyeit, valamint a belső erős és gyenge pontjait elemeztem. A pontokba szedett elemzés a 19. táblázatban látható.

19. Táblázat: A vizsgált kistérség őstermelőinek SWOT-elemzésének eredménye

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
• Kiváló minőségű termékek • Termesztési hagyomány, szakmai tapasztalat • Kedvező ökológiai, klimatikus adottságok • Jó hozzáértés, felkészültség • Helyenként kiváló minőségű termőföld	• Az értékesítés szervezetlensége • Kiszolgáltatottság (kereskedőknek) • Termelők szerveződéseinek hiánya • Magas a feketegazdaság aránya • Alacsony tőkeerő, versenyképesség és jövedelmezőség • Nagy méret és jövedelmezőség különbségek a termelők között • Gyenge marketingtevékenység • Géppark elavultsága • Független szaktanácsadás hiánya • Korrekt szerződéses kapcsolatok hiánya
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
• Hazai termékek iránti kereslet növelése • Korszerű termesztéstechnológiai elemek bevezetése • Fiatalok ösztönzése a mezőgazdaság felé • Alacsonyabb vegyszerterhelés, és környezetkímélő technológiák alkalmazása • Új piacok megszerzése/kiépítése • Termelők szerveződése, érdekképviseltek létrehozása • Európai Unió és hazai támogatások jobb elosztása	• Túlzott adminisztráció • Kedvezőtlen adópolitika • Ellenőrzések, jogszabályok szigorodása • Egyre idősödő gazdák • Külföldi áruk túlzott térnyerése • Az időjárás gyakori viszontagságai • Az inputanyag, az energiaköltségek növekedése

Forrás: saját kutatás alapján

ERŐSSÉGEK

A hazai mezőgazdaság legfőbb erősségei közé tartozik az a tény, hogy a kistermelők, mezőgazdasági őstermelők kiváló minőségű árukat termelnek a nemzetgazdaság számára. Mivel kisbirtokokon termelnek, ezért jobban oda tudnak figyelni növényeikre és állataikra, mint azok, akik nagybirtokokon termesztenek növényeket, tartanak állatokat. Mivel a termelők közül legtöbben már az 50. életkort is meghaladták, ezért elég nagy szakmai tapasztalattal rendelkeznek, mint a fiatalabb termelők, akiknek van még mit tanulniuk. Ez a nagy szakmai tapasztalat, valamint a jó hozzáértés, és felkészültség segíti őket a minél jobb minőségű áruk megtermelésére.

Legtöbb helyen a családi gazdaságok öröklődnek tovább, ezért a termesztési hagyományok is apáról-fiúra, anyáról-lányra szállnak, és élnek tovább.

Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Magyarország legfontosabb természeti erőforrása a termőföld, ezért nem elhanyagolható a jelentősége a mezőgazdaság erősségei között. A vizsgálatom helyén,

Gátér és Pálmonostora községekben a termőföld minősége eléri a 25 vagy annál magasabb AK értéket.

Főleg a dél-alföldi régióban, Bács-Kiskun megyében jelentenek még nagy előnyt a kedvező klimatikus adottságok. A térségben kiemelkedően nagy a napsütéses órák száma, ezért a fényigényesebb növények termesztése kerül előtérbe (paprika, paradicsom, földieper). Ezek a növények hamarabb megérnek, betakaríthatók, mint az északi területeken lévők. Így hamarabb kerülnek piacra, és korai árbevételt biztosítanak a gazdáknak. Ezeken a helyeken a klíma is nagy szolgálatot tesz a termelőknek, legyenek azok nagy mennyiségben termelők, vagy kistermelők (őstermelők).

GYENGESÉGEK

Az általam megkérdezett termelők rengeteg negatívumot (gyengeséget) felsoroltak a mezőgazdasággal kapcsolatban.

A gyengeségek közé tartozik az, hogy az értékesítés rendkívül szervezetlen. Nem egy őstermelővel találkoztam, aki ezt tartja a mezőgazdaság és a kistermelők egyik legnagyobb problémájának. Sajnos sokak szerint a kereskedők uralják a piacokat, akiknek a legtöbb termelő ki van szolgáltatva. Mivel hiányoznak a szerződéses kapcsolatok a termelők és a fogyasztók, vagy a feldolgozó üzemek között, ezért a kistermelő mást nem tud tenni, áruját a kereskedőnek, vagy viszonteladónak kénytelen eladni, aki hírül nem akkora áron veszi azt meg, mint amennyiért tőle a feldolgozó üzem, vagy a fogyasztó. Ezért az értékesítésből származó haszon az ő zsebébe kerül, míg a kistermelők alig tudják a gazdaságukat fenntartani. Jövedelmező termelés sajnos egyik ágazatban sincs, sem a növénytermesztésben, sem az állattenyésztésben.

Ezen okok miatt magas a feketegazdaság aránya is (30-40%), mert aki tudja, saját maga szerez vásárlói kört. Ez legjobban a vágóállat értékesítésre jellemző. Akiknek sikerül ezeket a lépéseket meglépni, azok nagy árbevételt könyvelhetnek el évről-évre, és ezáltal még jobban nő a különbség az egyes termelők között.

LEHETŐSÉGEK

Lehetőségek között említeném meg, hogy elsősorban a piacot kellene átalakítani, ami alatt azt értem, hogy a termelés és az értékesítés szervezettebb legyen, hogy ne csak a kereskedők járjanak jól, hanem a kis emberek is. Hogy ez lehetővé váljon, a kormánynak változtatni kellene az adópolitikáján és vissza kellene szorítania a külföldi áruk túlzott térnyerését, a silány minőségű áruk behozatát. Hiszen a magyar ember kiváló minőségű árut termel, és az önellátás növelése ösztönözné a még jobb minőség elérésére.

Hogy még jobb legyen a hazai termékek minősége, és nőjön a kereslet irántuk, fontos lenne főleg a növénytermesztésben környezetkímélő technológiák alkalmazása, hogy csökkenthető legyen a környezet vegyszerterhelése.

Az őstermelők közül sokan az idősebb korosztályba tartoznak, akik már szeretnék abbahagyni a termelést és nyugdíjba vonulni. Ezért lenne fontos a fiatalok ösztönzése a mezőgazdaság felé, akik újult erővel sokat tudnának annak helyzetén javítani.

Ezek mellett nagy jelentőségű még az Európai Unió és hazai támogatások jobb elosztása, hogy mindenki egyformán tudjon igényelni és kapni. Ezért kellene szorgalmazni a támogatások rendszerének megreformálását.

VESZÉLYEK

Legfőbb veszélyként jelentkezik az a folyamat, hogy az inputanyagok, energiaköltségek folyamatosan növekednek. Sajnos a kistermelők ezekkel a gondokkal egyre nehezebben küzdenek meg, és előbb vagy utóbb ennek az lesz a következménye, hogy a kistermelők nagy része abbahagyja a termelést, mert nem fogja számukra megérni termelni ilyen árak mellett. Sajnos a létszámcsökkenés már elkezdődött hazánkban. Az elmúlt tíz év alatt közel felére csökkent az egyéni gazdálkodók, közöttük az őstermelők létszáma.

Ehhez a csökkenéshez hozzájárul az is, hogy a termelők kezdenek előregedni.

A termelők helyzetét nehezíti még a jogszabályok, előírások szigorodása, mely feltételeket szintén egyre nehezebb teljesíteni. Ami még rátesz egy lapáttal, hogy az ellenőrzések is sűrűbben jelentkeznek és sok az adminisztrációs teher.

Veszélytényező a külföldi áruk túlzott térnyerése. Ha ez a folyamat tovább folytatódik, teljesen tönkretesz a magyar mezőgazdaságot, és vele a magyar gazdákat is. Külföldről nagy mennyiségben érkeznek áruk, amik lefelé nyomják az árakat, és a legnagyobb probléma az, hogy magyar terméként értékesítik a külföldi terményeket.

Összegezve: a magyar őstermelők a mezőgazdaság szerves részét képezik, és az elmúlt 10 év létszámcsökkenésének ellenére még mindig nagy számban vesznek részt a termelésben. Ezért lenne elengedhetetlen helyzetük javítása, mely a mezőgazdaság helyzetének javulását is eredményezné.

Javaslatként azt ajánlanám, hogy szükséges lenne több olyan fórumot, találkozót szervezni, ahol a szakemberek és a termelők találkoznának, és tapasztalatot cserélhetnének.

Emellett több olyan szakemberre is szükség lenne, akik segítenék a termelőket, például a növényvédelmi szaktanácsadásban, a piacszerzésben, a támogatások igénybevételeiben, pályázatok elkészítésében, szakmai felvilágosításban. Fontos lenne még a gazdálkodók működésének koordinálása, ami azt jelentené, hogy a hasonló ágazatokban tevékenykedő gazdák összefognának a költségek csökkentésének és a bevételek növelésének érdekében. Például állattenyésztés.

V. ÖSSZEFOGLALÁS

A rendszerváltás jelentősen megváltoztatta a magyar tulajdon- és jogviszonyokat, és a gazdasági átalakulás eredményeként hatalmas értékű vagyонvesztés következett be, mert a gazdasági-politikai környezet kedvezőtlenül változott meg, az elvárt pozitív hatások elmaradtak. A föld kb. 80%-a magántulajdonba került a szövetkezetek megszűnését követően. A tőkeerősebb szövetkezetek átalakultak, az egyéni gazdaságok száma jelentősen megemelkedett. De 2000 óta fokozatosan csökken a számuk, és térségi arányaikban is jelentős különbségek vannak.

Dolgozatom első fejezetében a szakirodalom vonatkozó részeit tekintetem át, úgymint a rendszerváltás után kialakult jogrendszer jellemzőit, a magyar mezőgazdaság adottságait, szervezeti rendszerét. Ezek után kitértem a mezőgazdaságban dolgozók jellemzőire.

A szakirodalom áttekintése után kutatást végeztem a gazdák helyzetének megismerése céljából. Kérdőívemben többek között kitértem a termelők gazdaságának jellemzőire, a támogatási helyzetükre, valamint a véleményükre a gazdasági válság hatásairól és a mezőgazdaság jelenlegi helyzetéről.

A megkérdezett gazdák többségében 10 évnél régebb óta végzik mezőgazdasági tevékenységüket, és javarészt 10 hektár körüli területeken termelnek. Akár az országos átlagban, a kistérségben is a gabonafélék dominanciája jellemző. Növekszik az olajos növények vetésterülete és ez által a jelentőségük is, zöldséget és gyümölcsöt ugyanakkor kevesen termesztnek a megkérdezettek közül.

Az egyes megtermelt növények mennyiségét jelentősen befolyásolják a klimatikus viszonyok, de elmondható, hogy a vetésterület nagysága is meghatározza azt. Ezek függvényében az 5-10 tonna körüli termés mennyiség a jellemző.

A felhasználás módja a termesztett növényfajtától függ. Leginkább az egyes gabonaféléket (pl. búza, kukorica) és a takarmánynövényeket hasznosítják a gazdaságon belül, míg az olajos növényeket, a zöldségeket, gyümölcsöket értékesítik.

Egyéb növények, például energia-, bio-, gyógynövények termesztése nem vagy csak kismértékben jellemző a térségre, erdőgazdálkodást a megkérdezettek 16%-a folytat, és egyre nő az aránya. Állatokat a gazdák 70%-a tart, legtöbben sertést, másodikként baromfit, majd szarvasmarhát. Az állattartás többcélú.

A támogatási helyzet gazdaság milyenségétől függő. Általánosságban elmondható, hogy az östermelők legnagyobb hányada a Területalapú támogatást veszi igénybe. Állattenyésztési támogatások közül az Anyatehén-tartás és az Anyajuh-tartás támogatásának igénybevétele a jellemző. A támogatások igénybevételeinek feltételeit a Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot (HMKÁ) fenntartásának rendszere tartalmazza.

A gazdasági válság kedvezőtlen hatásaival sokan egyetértettek. A negatív hatásokat az inputanyagok árának növekedésében és az egyre nehezebben megoldható értékesítésben látják. Nem is találkoztam olyan gazdával, akinek ne lett volna valamilyen hatással a gazdaságára a válság. Ezen tényezők is hozzájárulnak ahhoz, hogy a gazdálkodók egyre kilátástalanabbnak ítélik meg a mezőgazdaság helyzetét.

A kutatási eredményekből egy SWOT-analízist készítettem, mely során megvizsgáltam az őstermelők erősségeit, gyengeségeit, az előttük álló lehetőségeket, és az azokat veszélyeztető korlátokat.

Az erősségek között említtem meg a kiváló minőségű termékek előállítását, a jó felkészültséget, nagy szakmai tapasztalatot, kedvező ökológiai, klimatikus adottságokat, és a helyenként nagyon jó minőségű termőföldeket.

A gyengeségek között sajnos sok tényező felvetődött. Ilyen az értékesítés szervezetlensége, a kereskedőknek való kiszolgáltatottság, a feketegazdaság magas aránya, a gyenge marketing tevékenység, a független szaktanácsadás, a korrekt szerződéses kapcsolatok hiánya, valamint az elavult géppark.

A helyzet javítására különböző javaslatok kerültek megfogalmazásra, mégpedig új piacok megszerzése/kiépítése, termelői szerveződések, érdekképviseltek létrehozása, az Európai Unió és hazai támogatások jobb elosztása, az idősebbek körében a fiatalok ösztönzése a mezőgazdaság felé. Ezek mellett fontos lenne még a hazai termékek iránti kereslet növelése, korszerű és környezetkímélő termesztéstechnológiai elemek bevezetése.

Veszélytényezők korlátozhatják az előzőekben említett fejlesztési javaslatokat. Veszélytényezők közé tartoznak az inputanyagok, energiaköltségek növekedése, a túlzott adminisztráció, az ellenőrzések szigorodása, a külföldi áruk túlzott térnyerése és az időjárás gyakori viszontagságai, korlátként jelentkezik még a kedvezőtlen adópolitika és a hazai valamint az Európai Unió jogszabályok szigorodása.

Összegezve: a magyar őstermelők a mezőgazdaság szerves részét képezik, és az elmúlt 10 év létszámcsökkenésének ellenére még mindig nagy számban vesznek részt a termelésben. Ezért lenne elengedhetetlen helyzetük javítása, mely a mezőgazdaság helyzetének javulását is eredményezné.

IRODALOMJEGYZÉK

Buday-Sántha A. (2001) *Agrárpolitika-vidékpolitika*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest.

Kapronczai I. (2003) *A magyar agrárgazdaság a rendszerváltástól az Európai Unióig*, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.

Kapronczai I. (2011) *A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig*, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.

KSH- Magyarország mezőgazdasága 2005. Gazdaságszerkezeti összeírás

KSH- Magyarország mezőgazdasága 2007. Gazdaságszerkezeti összeírás

KSH- Magyarország mezőgazdasága 2010. Általános mezőgazdasági összeírás

Magda S. (2003) *A mezőgazdasági vállalkozások gazdálkodásának alapjai*, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.

Tóth E. –Hamza E. (2006): *Az egyéni gazdaságok eltartó-képessége, megélhetésben betöltött szerepe*, Budapest (Agrárgazdasági tanulmányok, 2006. 2. szám, pp. 14-15.)

<http://www.georgikon.hu/tanszekek/agrargaz/Tananyagok/Weisz%2520M/Agr.gazd/3.pdf> (2012. 01.16.)

MELLÉKLETEK

1. Melléklet: A működő vállalkozások száma a mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, valamint a halászati ágazatban

Gazdálkodási forma	1994	1997	1999
Vállalat	36	-	-
Jogi személyiségű társas vállalkozás	5547	7568	8100
Jogi személyiségű gazdasági társaság	3342	4729	5159
Ebből:			
korlátolt felelősségű társaság	3140	4516	4909
részvénytársaság	171	204	242
Szövetkezet	2048	1915	1832
Egyéb	121	924	1105
Jogi személyiség nélküli társas vállalkozás	2451	3154	3669
Jogi személyiség nélküli gazdasági társaság	2451	3022	3567
Ebből:			
közkereseti társaság	103	97	104
betéti társaság	2348	2925	3463
Egyéb	-	132	19
Társas vállalkozások összesen	8034	10722	11769
Egyéni vállalkozás	22493	27427	26434

Forrás: Magyar Statisztikai Zsebkönyv. '94. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1995. 118. o., Magyar Statisztikai Zsebkönyv. '97. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1198. 172. o., Magyar Statisztikai Zsebkönyv, '99. KSH. Budapest, 2000. 217. o.

2. Melléklet: A mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok száma és területi megoszlása (2005, 2007, 2010)

Megnevezés	Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok			
	száma	aránya, %	területe, ezer ha	aránya, %
2005				
Gazdaságok összesen	714804	100,0	6156,2	100,0
ebből: gazdasági szervezet	7927	1,1	3800,9	61,7
egyéni gazdaság	706877	98,9	2355,3	38,3
2007				
Gazdaságok összesen	626056	100,0	6003,5	100,0
ebből: gazdasági szervezet	7405	1,2	3740,7	62,3
egyéni gazdaság	618651	98,8	2262,8	37,7
2010				
Gazdaságok összesen	576184	100,0	6533,9	100,0
ebből: gazdasági szervezet	8607	1,4	3822,5	58,5
egyéni gazdaság	567577	98,6	2711,4	41,5

Forrás: Gazdaságszerkezeti Összeírás, 2007. és Magyarország mezőgazdasága 2010. alapján saját szerkesztés

3. Melléklet: A földterület használata művelési ágak szerint (1990-2002)

Megnevezés	1990	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
A művelési ágak területe, ezer ha										
Szántó	4712,8	4714,4	4715,9	4712,7	4710,8	4709,5	4708	4499,8	4504,5	4515,5
Kert	341,2	35	90,2	98,2	109,2	109,4	107,7	101,6	97,9	98,5
Gyümölcsös	95,1	92,7	93,9	94,3	95,6	96,3	96,4	95,4	98	97,3
Szőlő	138,5	131,9	131,3	130,9	130,9	129,7	127	105,9	104,4	92,8
Gyep	1185,6	1148	1148	1148,3	1148,1	1147,8	1147,2	1051,2	1048,5	1063,1
Mezőgazdasági terület	6473,1	6122	6179,3	6184,5	6194,6	6192,7	6186,3	5853,9	5853,2	5867,3
Erdő	1695,4	1766,5	1762,9	1764,5	1766,7	1769,3	1774,9	1769,6	1762,4	1771,7
Nádas	40,3	40,8	41,3	41,2	41,3	41,2	41,1	60	60,4	60
Halastó	26,9	27,2	27	27	33	32,8	32,8	32	32,3	33
Termőterület	8235,7	7956,5	8010,5	8017,2	8035,6	8036,1	8035,1	7715,5	7708,3	7732
Művelés alól kivett terület	1067,5	1346,5	1292,5	1285,8	1267,4	1267,6	1267,9	1587,5	1595,1	1571
Összesen	9303,2	9303	9303	9303	9303	9303	9303	9303	9303	9303
A művelési ágak megoszlása, %										
Szántó	50,7	50,7	50,7	50,7	50,6	50,6	50,6	48,4	48,4	48,5
Kert	3,7	0,4	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1
Gyümölcsös	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,0
Szőlő	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,1	1,1	1,0
Gyep	12,7	12,3	12,3	12,3	12,3	12,3	12,3	11,3	11,3	11,4
Mezőgazdasági terület	69,6	65,8	66,4	66,5	66,6	66,6	66,5	62,9	62,9	63,1
Erdő	18,2	19,0	18,9	19,0	19,0	19,0	19,1	19,0	18,9	19,0
Nádas	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,6	0,6	0,7
Halastó	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4
Termőterület	88,5	85,5	86,1	86,2	86,4	86,4	86,4	82,9	82,9	83,1
Művelés alól kivett terület	11,5	14,5	13,9	13,8	13,6	13,6	13,6	17,1	17,1	16,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv, 2000 KSH, 2001; Magyar Statisztikai Évkönyv 2000; KSH 2001, Statisztikai Havi közlemények 2002/7. KSH, 2002

4. Melléklet: A földterület használata művelési ágak szerint (2003-2011)

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
A művelési ágak területe, ezer ha									
Szántó	4515,5	4510,3	4513,1	4509,6	4506,1	4502,8	4501,6	4322,1	4322,3
Kert	96	96,8	95,9	96	96,1	96,1	96,1	81,5	81,5
Gyümölcsös	98,3	102,6	102,8	102,8	101,9	98,5	98,7	93,7	92,4
Szőlő	93,3	94,5	86	86	86	82,6	82,8	82,8	82,1
Gyep	1061,6	1059,6	1056,9	1014,5	1016,9	1009,8	1004,2	762,6	758,9
Mezőgazdasági terület	5864,7	5863,8	5854,8	5808,9	5807,1	5789,7	5783,3	5342,7	5337,2
Erdő	1775,1	1775,1	1775,1	1776,7	1822,4	1884,4	1895,6	1912,9	1921,7
Nádas	60,5	61,5	62	61,1	57,1	59,4	60,5	65,4	65,5
Halastó	33,4	33,6	33,8	34,2	34,4	34,7	35,8	35,5	35,4
Termőterület	7733,6	7734	7725,7	7680,9	7721	7768,3	7775,2	7356,4	7359,9
Művelés alól kivett terület	1569,8	1569,4	1577,7	1622,5	1582,4	1535,1	1528,2	1947	1943,5
Összesen	9303,4	9303,4	9303,4	9303,4	9303,4	9303,4	9303,4	9303,4	9303,4

Forrás: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omf001b.html?560

5. Melléklet: Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok által használt földterület megoszlása régióként (2000,2007)

Régiók	Mezőgazdasági tevékenységet folytató				
	gazdasági szervezetek	egyéni gazdaságok	nem gazdaság	gazdasági szervezetek	egyéni gazdaságok
	számaránya ¹ , %			területi aránya ¹ , %	
2000					
Közép-Mo.	0,3	34,1	65,6	62,5	37,5
Közép-Dunántúl	0,5	45,1	54,4	67,6	32,4
Nyugat-Dunántúl	0,6	54,6	44,8	68,9	31,2
Dél-Dunántúl	0,7	63,5	35,8	67,7	32,3
Észak-Mo.	0,3	48,1	51,5	66,5	33,5
Észak-Alföld	0,4	59,2	40,4	48,4	51,6
Dél-Alföld	0,5	62,3	37,2	47,6	52,4
Ország összesen	0,5	53,2	46,4	59,5	40,5
2007					
Közép-Mo.	1,3	98,7	-	68,7	31,3
Közép-Dunántúl	1,4	98,6	-	72,5	27,5
Nyugat-Dunántúl	1,6	98,4	-	71,1	28,9
Dél-Dunántúl	1,6	98,4	-	69,7	30,3
Észak-Mo.	1,2	98,8	-	69,0	31,0
Észak-Alföld	0,9	99,1	-	50,3	49,7
Dél-Alföld	1,0	99,0	-	49,7	50,3
Ország összesen	1,2	98,8	-	62,3	37,7

¹ A gazdaságok száma, illetve területe együttesen = 100%

Forrás: Általános Mezőgazdasági Összeírás, 2000 – Területi Adatok, KSH, 2000, KSH 2007. évi GSZÖ

6. Melléklet: A mezőgazdasági ágazat résztvevői 2010-ben

Forrás: www.georgikon.hu

7. Melléklet: A kérdőív mintája

Tisztelt Válaszadó!

A kérdőívet a Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Karának hallgatójaként készítettem. Szakdolgozatomat a mai őstermelők helyzetéről írom, egy ezzel kapcsolatos kutatásban kérem a részvételét. Hogy a témával kapcsolatban megbízható és aktuális információkat szerezzek, arra kérem, hogy a lehető legpontosabb válaszokat adja.

A kérdőív kitöltése anonim módon zajlik. Az adatokat csak összesítve elemzem és mutatom be szakdolgozatomban, úgy, hogy az egyéni információk sehol sem azonosíthatóak.

Köszönöm segítségét!

1. Milyen régen végzi a gazdálkodást?
  - a) kevesebb, mint 1 éve
  - b) 1-5 éve
  - c) 5-10 éve
  - d) 10-nél több éve
2. Mekkora területen gazdálkodik?
  - a) kevesebb, mint 1 hektáron
  - b) 1-10 hektáron
  - c) 10-100 hektáron
  - d) 100 hektárnál nagyobb területen
3. A föld, amelyen gazdálkodik, a saját tulajdona, vagy bérelt föld?
  - a) teljes egészében saját
  - b) teljes egészében bérelt
  - c) saját és bérelt föld → ..... % saját tulajdon
..... % bérelt föld
4. Egyénileg folytatja a gazdálkodást, vagy a családtagokkal közösen?
  - a) egyénileg
  - b) családtagokkal közösen
5. Milyen növényeket termeszt? (Több válasz is lehetséges)

Gabona	
Búza	
Árpa	
Zab	
Triticale	
Rozs	
Köles	
Kukorica	

Takarmánynövény	
Lucerna	
Vöröshere	
Silókukorica	
Silónapraforgó	
Takarmányborsó	
Takarmánykáposzta	
Szemescirok	

Zöldség	
Paprika	
Paradicsom	
Sárgarépa	
Petrezselyem	
Hagyma	
Saláta	
Retek	
Káposzta	

Gyümölcs	
Földieper	
Dinnye	
Alma	
Szilva	
Körte	
Cseresznye	
Meggy	
Őszibarack	
Kajszibarack	
Málna	
Szőlő	

Szántóföldi növény	
Burgonya	
Cukorrépa	
Zöldborsó	
Takarmányrépa	
Bab	
Szója	

Olajnövény	
Napraforgó	
Repce	
Olajlen	
Mák	
Földimogyoró	

6. Átlagosan mekkora mennyiségben termeszt a növényeket?

Kevesebb, mint 1 tonna	
1-5 tonna	
5-10 tonna	
10 tonnánál nagyobb	

7. Foglalkozik-e egyéb növények termesztésével? Pl. bionövények, gyógynövények, energianövények?

- a) igen
b) nem

8. Ha igen, akkor milyen növény?

.....
.....
.....

9. Foglalkozik-e erdőgazdálkodással?

- a) igen
b) nem

10. Ha igen, akkor milyen fái vannak?

.....

11. Hogyan tudja értékesíteni az Ön által megtermelt terményt? (Több válasz is lehetséges)

	Gabona-félék	Zöldség	Gyümölcs	Takarmány növények	Szántóföldi növények	Olaj növények
Nagybani piacon						
Piacon, saját értékesítés						
Felvásárlónak						
Kereskedőnek						
Feldolgozó üzemnek						
Malomnak						
Saját felhasználásra						
Egyéb:						

12. Hogyan befolyásolja termelését a gazdasági válság? (Kérem a vízszintes vonalon egy függőleges vonással jelezze, mennyire ért egyet az adott állítással!)

Kérem jelölje be az alábbi skálakon a véleményével megegyező pontokat!

(1 = egyáltalán nem értek vele egyet; 5 = teljesen egyetértek vele)

- a) A válság hatására csökkentek a felvásárlási árak.

|-----|
1   2   3   4   5

- b) A válság hatására nőttek az input termékek árai (műtrágya, vetőmag, növény védőszer, üzemanyag).

|-----|
1   2   3   4   5

- c) A válság miatt csökkentettem a termelés hozamát.

|-----|
1   2   3   4   5

- d) A válság miatt új növényeket termeszték.

|-----|
1   2   3   4   5

- e) A válság miatt az értékesítés nehezebben oldható meg.

|-----|
1   2   3   4   5

- f) A válság nem volt mérhető hatással a gazdálkodásomra.

|-----|
1   2   3   4   5

13. Vannak-e mezőgazdasági gépei?

- a) igen
b) nem

14. Ha igen, akkor milyenek?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

15. Ha nem, akkor hogyan oldja meg a munkáját?

.....
.....

16. Tervezi-e gép vásárlását az elkövetkező 5 évben?

- a) igen
b) nem

17. Ha igen, akkor milyen gépet?

.....
.....

18. Igénybe vesz-e uniós, vagy állami támogatást?

- a) igen
b) nem

19. Ha, igen, akkor milyeneket? (Nevezze meg pontosan!)

2008: .....
2009: .....
2010: .....
2011: .....
2012: .....

20. Rendelkezik-e termelési felső határral (kvótával)?

- a) igen
- b) nem

21. Ha igen, akkor milyen kvótával?

.....

.....

.....

22. Tudja-e teljesíteni a támogatások feltételeit?

- a) igen
- b) nem

23. Ha igen, melyek ezek a feltételek?

.....

.....

.....

.....

24. Ha nem, akkor miért nem?

.....

.....

25. Elégedett-e a támogatások kifizetésével, azok összegével?

- a) igen
- b) nem

26. A határidő elmulasztása miatt érte-e már valamiféle hátrány pályázat esetén?

- a) igen
- b) nem

27. Ha igen, akkor milyen szankciót alkalmaztak Ön ellen?

.....

.....

28. Vannak-e állatai?

- a) igen
- b) nem

29. Ha igen, akkor milyen? (Több válasz is lehetséges)

Szarvasmarha	
Sertés	
Baromfi	
Liba	
Kacsa	
Juh	
Kecske	
Ló	
Méh	

30. Milyen céllal tartja állatait?

- a) saját felhasználás céljából
- b) értékesítés céljából
- c) plusz bevétel céljából (tej, gyapjú, tojás)

31. Mi az Ön neme?

- a) férfi
- b) nő

32. Hány éves Ön?

- a) 14-18 év
- b) 19-25 év
- c) 26-35 év
- d) 36-45 év
- e) 46-99 év

33. Milyenek ítéli meg az életkörülményeit?

- a) átlagosnál rosszabb
- b) átlagos
- c) átlagosnál jobb

34. Hol él Ön? (Település neve) .....

35. Milyenek látja a mezőgazdaság helyzetét?

.....

.....

.....

.....

36. Miben látja a negatívumokat?

.....

.....

.....

37. Miben látja az erősségét?

.....

.....

.....

38. Milyen javaslatai lennének a mezőgazdaság helyzetének javítására?

.....

.....

.....

.....

Köszönöm a válaszokat!

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet fejezem ki témavezetőmnek, Dr. Vincze-Lendvai Edina tanárnőnek, aki magas szintű tudásával a dolgozat írása során hasznos ötleteket, építő jellegű információkat és jó tanácsokat adott. Hálával tartozom külső konzulensemnek, Kucsora Tamás falugazdásznak, aki szakmai tapasztalatával nagyban hozzájárult primer kutatásom eredményességéhez, és kívánok neki a továbbiakban jó munkát s kitartást.

Végül, de nem utolsó sorban szeretném kifejezni megbecsülésemet, szívből jövő szeretetemet, és köszönetemet családtagjaimnak, akik szeretetükkel és segítségükkel támaszt nyújtottak tanulmányaim és a dolgozatom elkészítése során.

Jelen kutatási eredmények megjelenését „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című, TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 azonosítószámú projekt támogatja. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.